

**Кыргыз Республикасынын
Улуттук банкы**

**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН
ФИНАНСЫ СЕКТОРУНУН
ТУРУКТУУЛУГУ ЖӨНҮНДӨ
ОТЧЕТ**

2020-жылдын июнь айы

Бишкек

РЕДАКЦИЯЛЫК КЕҢЕШ

Төрага	Жениш Н.
Кеңештин мүчөлөрү	Тезекбаева А. Айдарова А. Каракожаев А. Лелевкина Э. Султанкулов И.
Жооптуу катчы	Абдырахманов М.

Уюштуруучу: Кыргыз Республикасынын Улуттук банкы
Басылма Кыргыз Республикасынын Юстиция министрлигинде 2012-жылдын 17-августунда
каттоодон өтүп, № 1863 күбөлүккө ээ болгон

© Кыргыз Республикасынын Улуттук банкы, 2020

Басылманы Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынын уруксатысыз кайсы болбосун формада, кандай болбосун каражаттар аркылуу басып чыгарууга жана таркатууга жол берилбейт. Кайра басып чыгарууда жана которууда “Кыргыз Республикасынын финансы секторунун туруктуулугу жөнүндө отчет” басылмасына милдеттүү түрдө шилтеме келтирүү зарыл.

Басылманын мазмунуна тиешелүү суроолор менен төмөнкү дарекке кайрылууга болот:

Бишкек шаары, Чүй проспекти, 168.

Кыргыз Республикасынын Улуттук банкы

Финансылык туруктуулукка мониторинг жүргүзүү бөлүмү

телефону: (+996 312) 61-22-46

факс: (+996 312) 61-07-30

электрондук почта: mabdyrahmanov@nbkr.kg

Басылма жылына эки жолу кыргыз, орус жана англис тилдеринде басылып чыгат.

Бул басылмада колдонулган эсепке алуу ыкмалары же мурдагы маалыматтар өзгөрүшү мүмкүндүгүнөн улам, буга чейин жарыяланган маалыматтар өзгөртүлүшү ыктымал, демек 10 жыл ичиндеги маалыматтарга өзгөртүү киргизилиши мүмкүн.

Сандар тегеректелишинен улам, суммасын эсептөөдө акыркы катардагы эсептерде дал келбестиктер келип чыгышы мүмкүн.

МАЗМУНУ

КИРИШҮҮ	5
НЕГИЗГИ ТЫЯНАКТАР	7
I. МАКРОЭКОНОМИКАЛЫК ЖАНА ФИНАНСЫЛЫК КОНЪЮНКТУРА	8
1.1. Макроэкономикалык шарттар жана тобокелдиктер	8
1.2. Финансы секторунун түзүмү.....	15
1.3. Финансы рыногунун абалы	17
1.4. Кыймылсыз мүлк рыногу	20
II. БАНК СЕКТОРУ	26
2.1. Банк секторун өнүктүрүүнүн негизги тенденциялары	26
2.2. Банк секторуна мүнөздүү тобокелдиктер	30
2.2.1. <i>Кредиттик тобокелдик. Банк кардарларынын кредиттик тобокелдиктери</i>	30
2.2.2. <i>Ликвиддүүлүк тобокелдиги</i>	35
2.2.3. <i>Концентрациялануу тобокелдиги</i>	37
2.2.4. <i>Валюта тобокелдиги</i>	38
2.2.5. <i>Пайыздык тобокелдик</i>	40
2.2.6. <i>"Дуушарлануу" тобокелдиги</i>	41
2.2.7. <i>Өлкөлүк тобокелдик</i>	42
2.3. Банк секторуна "кайтарым" стресс-тестирлөө жүргүзүү	44
2.3.1. <i>Кредиттик тобокелдикке "кайтарым" стресс-тестирлөө жүргүзүү</i>	44
2.3.2. <i>Ликвиддүүлүк тобокелдигине "кайтарым" стресс-тестирлөө жүргүзүү</i>	45
2.3.3. <i>Рыноктук тобокелдикти "кайтарым" тресс-тестирлөө</i>	46
III. БАНК ЭМЕС ФИНАНСЫ-КРЕДИТ УЮМДАРЫ	48
3.1. Негизги тенденциялар	48
3.2. Банк эмес финансы-кредит уюмдарынын тобокелдиктери	51
3.3. БФКУ системасын стресс-тестирлөө	55
IV. ТӨЛӨМ СИСТЕМАЛАРЫ	57
V. ФИНАНСЫ СЕКТОРУНУН ИШИН ЖӨНГӨ САЛУУНУ ӨРКҮНДӨТҮҮ	60
ГЛОССАРИЙ	65
КЫСКАРТУУЛАРДЫН ТИЗМЕСИ	67

КИРИШҮҮ

Кыргыз Республикасынын Улуттук банкы 2012-жылдан бери республиканын финансы секторунун туруктуулугу жөнүндө отчетту жарыялап келет. Республиканын финансы системасынын туруктуулугуна жалпы баа берүү менен коомчулукту тааныштыруу отчеттун негизги максаты болуп саналат.

Финансылык туруктуулук дегенден улам, финансылык тең салмаксыздык жана таасирлердин орун алышы шартында да финансылык ортомчулук милдетин аткарууга өбөлгө түзгөн финансы мекемелеринин, финансы рынокторунун жана төлөм системаларынын жөнгө салынган жана үзгүлтүксүз ишин түшүнүү зарыл.

Жүргүзүлгөн мониторингдин жана финансылык туруктуулукка талдап-иликтөөлөрдүн натыйжалары акча-кредит саясатынын негизги багыттарын иштеп чыгууда жана банк ишин жөнгө салууда, ошондой эле Кыргыз Республикасынын финансы-кредит уюмдарын өнүктүрүү стратегияларын иштеп чыгууда эске алынат.

Кыргыз Республикасынын финансы секторунун туруктуулугу жөнүндө отчет финансылык туруктуулук маселелерине кызыккан жактар жана финансы рыногунун катышуучулары үчүн каралган.

КЫСТЫРМАЛАРДЫН ТИЗМЕСИ

1-кыстырма.	Турак жай менен камсыз болуу индекси	24
2-кыстырма.	Кыймылсыз мүлк рыногунда баанын өзгөрүшүнүн банк секторуна таасирин стресс-тесттен өткөрүү	25
3-кыстырма.	Коммерциялык банктардын кардарларын кредиттөө боюнча иликтөөлөрдүн жыйынтыктары.....	32
4-кыстырма.	Коммерциялык банктардын ири кардарларын иликтөө жыйынтыктары	33
5-кыстырма.	Кредиттик жана валюта тобокелдиктери.....	39
6-кыстырма.	Концентрациялануу индексинин негизинде БФКУ системасынын ишине баа берүү	53

НЕГИЗГИ ТЫЯНАКТАР

2019-жыл жыйынтыгы боюнча макропруденциалдык талдап-иликтөөлөрдүн жана финансылык болжолдоолордун моделин түзүү жыйынтыктары Кыргыз Республикасында финансы секторунун туруктуулугу жетиштүү деңгээлде экендигин тастыктоодо.

2019-жылы Кыргыз Республикасында алгылыктуу экономикалык жигердүүлүк динамикасы байкалган. Сатып өткөрүү рынокторунун төмөн диверсификацияланышына жана соода боюнча өнөктөш өлкөлөрдүн тышкы чөйрө менен жогору деңгээлде интеграцияланышына байланыштуу макроэкономикалык тобокелдиктер сакталып калууда.

2019-жыл ичинде дүйнөлүк азык-түлүк рынокторундагы баа туруктуулугунан жана ички суроо-талаптын бир калыптагы динамикасынан улам, **Кыргыз Республикасында инфляция деңгээли орточо төмөн мааниде сакталып турган.**

Эконометрикалык модель түзүү, финансылык болжолдоолордун жана кайтарым стресстесттердин моделин түзүү натыйжалары, мурдагыдай эле, 2019-жыл жыйынтыгы боюнча финансылык туруктуулук запасы жетиштүү экендигин жана белгилүү бир макроэкономикалык таасирлерге туруштук бере ала тургандыгын тастыктаган.

Глобалдуу экономикалык өсүш арымынын басаңдашы мындан ары да уланса, дүйнөлүк товардык-чийки зат рынокторундагы жогору волатилдүүлүк орун алса жана Кыргыз Республикасынын соода боюнча өнөктөш өлкөлөрүндө макроэкономикалык чөйрө начарласа, айрым коммерциялык банктарга ар кандай финансылык тобокелдиктер кыйла таасирин тийгизиши мүмкүн. Бирок мындай тобокелдиктердин маанилери 2019-жылы банк тутумунун туруктуулугуна коркунуч келтирген эмес.

Төлөм системасында системалуу тобокелдиктер байкалган эмес. 2019-жылдын башталышында Кыргыз Республикасынын төлөм системасында операциялык тобокелдиктерге жана чекене төлөм системаларынын эки операторунун эсебине арест коюлгандыгына байланыштуу, тобокелдиктин жогору деңгээли катталган. Бирок бул төлөм системаларындагы тобокелдиктер төлөм системасына да, бүтүндөй финансы секторуна да системалуу коркунуч алып келген жок. Улуттук банк тарабынан чекене төлөм системаларындагы финансылык тобокелдиктерди кыскартуу, ошондой эле чекене төлөм системаларынын жана төлөм уюмдарынын операторлоруна карата талаптар боюнча колдонуудагы ченемдик укуктук актыларды кайра карап чыгуу чаралары көрүлгөн.

I. МАКРОЭКОНОМИКАЛЫК ЖАНА ФИНАНСЫЛЫК КОНЬЮНКТУРА

1.1. Макроэкономикалык шарттар жана тобокелдиктер

2019-жыл ичинде дүйнөлүк азык-түлүк рынокторунда баалардын салыштырмалуу туруктуулугунан жана ички суроо-талаптын орточо калыптагы динамикасынан улам, Кыргыз Республикасында инфляция деңгээли төмөн мааниде сакталып калган.

2019-жылы өлкөдө экономикалык жигердүүлүктүн алгылыктуу динамикасы байкалган. Сатып өткөрүү рынокторунун төмөн диверсификацияланышына жана соода боюнча өнөктөш өлкөлөрдүн тышкы чөйрө менен жогору деңгээлде интеграцияланышына байланыштуу, макроэкономикалык тобокелдиктер сакталып калууда.

Отчеттук жыл жыйынтыгында мамлекеттик бюджет таргыштык менен аткарылган, мында анын 2018-жылдын акырындагы көрсөткүчкө салыштырганда төмөндөшү байкалган, бул Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн фискалдык консолидациялоо саясатынын натыйжасы болуп саналат.

Тышкы шарттар

Кыргыз Республикасынын соода боюнча өнөктөш өлкөлөрүндөгү экономикалык жигердүүлүк бүтүндөй дүйнөлүк экономиканын өсүш арымынын басаңдоосу шартында орточо деңгээлде сакталып калган. Коронавирус инфекциясына байланыштуу жагдайдын күч алышынан дүйнөлүк экономикага тийгизген таасири дүйнөлүк азык-түлүк рынокторундагы баалардын өсүшүнө жана электр энергиясы менен камсыздоо рыногунда баалардын төмөндөшүнө байланыштуу иш жигердүүлүккө карата тобокелдиктерди күчөтүүдө.

2019-жыл жыйынтыгында Казакстанда экономиканын өсүшү 4,5 пайызды түзгөн (2018-жылдагы 4,0 пайыз өсүшкө салыштырганда), бул жогору инвестициялык, ички жана тышкы суроо-талап менен шартталган. Ошол эле учурда, жыл ичинде байкалган керектөө суроо-талабынан артышы проинфляциялык басымды шарттап, ушундан улам Казакстанда 2019-жылдын сентябрында базалык чен 9,00 пайыздан 9,25 пайызга чейин жогорулатылган. Проинфляциялык тобокелдиктер коронавирус инфекциясынын жайылып кетишине байланыштуу келип чыккан, бул 2020-жылы Казакстан экономикасынын өсүш арымынын басаңдашына алып келиши ыктымал.

2019-жылдын жыйынтыгы боюнча Кытай экономикасынын өсүшү 2018-жылы катталган 6,6 пайыздан 6,1 пайызга чейин төмөндөгөн, бул негизинен, АКШ менен жыл бою орун алып турган соода боюнча пикир келишпестиктерден улам түптөлгөн. Кытай экономикасынын өсүшүнө өкмөттүн өбөлгө түзүүчү чаралары жана керектөөнүн туруктуу өсүшү колдоо көрсөткөн, бул чочко тумоосунун жайылышынан улам эттин баасынын жогорулашы менен бирге инфляцияга таасирин тийгизген. Кытай экономикасындагы негизги тобокелдиктер 2020-жылдын башталышында коронавирустун жаңы түрүнүн жайылышынан улам шартталган, анын таасиринен жабыркагандардын саны күн сайын өсүп, ал бүтүндөй дүйнөлүк экономикага таасирин тийгизген.

2019-жылы Россияда экономикалык өсүш арымы басаңдаган, ал эми жылдын экинчи жарымында ички суроо-талаптын бир аз жанданышы жана бюджеттик каражаттарды инвестициялоо калыбына келгендиги байкалган, ал эми тышкы суроо-талап дүйнөдө иш жигердүүлүгүнүн мурдагыдай эле төмөндөшүнөн улам төмөн деңгээлде катталган. Муну менен катар эле глобалдуу финансылык шарттардын жана санкциялык чаралардын жеңилдетилиши жана инфляциянын төмөн деңгээли Россияга капиталдын кайрадан агылып кирүүсүн шарттаган. Бирок 2020-жылы киргизилген чектөө чараларынын, коронавирус инфекциясынын жайылышына байланыштуу дүйнөлүк экономиканын өсүш арымы төмөндөшүнөн улам тышкы суроо-талаптын кыскарышынын, ошондой эле төмөн суроо-талаптан улам мунайга баалардын төмөндөшүнүн

натыйжасында ИДӨнүн кыскарышы болжолдонууда. Бирок Россия Федерациясынын Өкмөтүнүн экономиканы колдоо чаралары, улуттук долбоорлорду жана Россия экономикасынын башка артыкчылыктарын ишке ашырууну улантуусу, ошондой эле Россия банкынын акча-кредит саясатын жеңилдетиши өлкөнүн экономикалык өсүшүнүн бара-бара калыбына келишин камсыз кылат. Россия банкы тарабынан жүргүзүлгөн акча-кредит саясатын эске алганда орто мөөнөттүү мезгилде инфляция 4 пайыз чегинде бекемделет.

Ички шарттар

Ички дүң өнүм

Кыргыз Республикасынын Улуттук статистика комитетинин алдын ала маалыматы боюнча 2019-жылдын жыйынтыгында өлкө экономикасынын өсүшү 4,5 пайыз (2018-жылы – 3,8 пайыз) деңгээлинде түптөлгөн. Экономиканын өсүшү, негизинен, “Кумтөр” алтын кенин казып алуу ишканаларынын өндүрүш көлөмүнүн (14,6 пайызга) көбөйүшү менен шартталган. Ал эми “Кумтөр” алтын кенин казып алуу ишканаларын эске албаганда, ИДӨнүн өсүшү 3,8 пайызды (2018-жылы – 3,7 пайыз) түзгөн. ИДӨ дефлятору 0,8 пайыз өлчөмүндө терс түптөлгөн, бул 2018-жылдын ушул көрсөткүчүнөн 4,2 пайыздык пунктка төмөн.

Тармактар боюнча алып караганда экономиканын өсүшүнө бардык секторлор алгылыктуу салым кошкон, анын ичинен иштеп чыгаруу өнөр жайы (1,2 п.п.), курулуш (1,0 п.п.) жана соода (0,9 п.п.) тармактары көбүрөөк салым кошкондугу байкалган.

2018-жылдын тиешелүү мезгилиндегиге салыштырганда өнөр жай секторунун 6,9 пайызга өсүшү металл кенин өндүрүү, кийим-кече тигүү, чийки мунайды жана жаратылыш газын өндүрүү, негизги металлдарды, башка металл эмес минералдык продуктуларды чыгаруу, көмүр казып алуу, ошондой эле тамак-аш продуктуларын өндүрүү көлөмүнүн көбөйүшү менен шартталган.

Айыл чарба секторундагы өндүрүш көлөмү 2019-жылы 2,6 пайызга өскөн (2018-жылы – 2,6 пайыз). Мындай өсүш өсүмдүк өстүрүү продукцияларынын сыяктуу эле (2,6 пайызга), мал чарбасы тармагындагы өндүрүш көлөмүнүн (2,5 пайызга) көбөйүүсү менен шартталган.

Курулуш тармагында өсүш 10,6 пайызды түзгөн (2018-жылдагы 7,8 пайызга салыштырганда), ал негизги капиталга инвестициялардын 5,8 пайызга көбөйүүсү менен шартталган. Ички булактардын эсебинен каржыланган инвестициялардын көлөмү 2,5 пайызга, ал эми тышкы булактардын эсебинен – 14,0 пайызга өскөн. Негизги капиталга инвестициялардын негизги көлөмү пайдалуу кен казып алуу объектилерин курууга, транспорттук ишке, дүң жана чекене соодага, ошондой эле турак-жай курулушуна багытталган.

2019-жылы кызмат көрсөтүүлөр чөйрөсүндө катталган 2,9 пайызга өсүш, негизинен, соода (4,9 пайызга) жана транспорттук иш көлөмүнүн (4,8 пайызга) көбөйүүсүнүн эсебинен камсыз болгон. Ошондой эле, узакка созулган төмөндөөдөн кийин, маалымат жана байланыш чөйрөсү алгылыктуу зонага чыккандыгын кошумчалоого болот (1,2 пайызга өсүш).

1.1.1-таблица. Иштин айрым бир түрлөрүнүн ИДӨгө салымы

	2018-ж.			2019-ж.		
	Салыштырма салмагы, пайыздар	Өсүш арымы, пайыздар	Өсүшкө салымы, пайыздык пункттар	Салыштырма салмагы, пайыздар	Өсүш арымы, пайыздар	Өсүшкө салымы, пайыздык пункттар
ИДӨ	100	3,8	3,8	100	4,5	4,5
Айыл чарба, токой чарбасы жана балык уулоочулук	11,7	2,6	0,3	12,1	2,6	0,3
Өнөр жайы	18,5	5,1	1,0	17,9	6,9	1,3
<i>Пайдалуу кендерди казып алуу</i>	1,0	-2,1	0,0	1,0	18,4	0,2
<i>Иштетүү өндүрүшү (Кайра иштетүү өнөр жайы)</i>	14,3	5,1	0,8	14,3	8,3	1,2
<i>Электр энергиясы, газ, буу жана тазаланган аба менен камсыздоо (жабдуу)</i>	2,8	5,3	0,1	2,2	-3,4	-0,1
<i>Суу менен камсыздоо, тазалоо, калдыктарды иштетүүчү жана кайра пайдалануучу чийки затты алуу</i>	0,4	30,0	0,08	0,3	-2,8	-0,01
Курулуш	9,0	7,8	0,7	9,7	10,6	1,0
Көрсөтүлгөн кызматтар	46,7	2,8	1,3	46,9	2,9	1,3
<i>Дуң жана чекене соода; автоунааларды жана мотоциклдерди оңдоо</i>	17,9	5,7	1,0	18,3	4,9	0,9
<i>Транспорт иш чөйрөсү жана жүктөрдү сактоо</i>	3,8	2,9	0,1	3,8	4,8	0,2
<i>Маалымат жана байланыш</i>	2,6	-0,9	-0,03	2,6	1,2	0,03
<i>Башкалар</i>	22,4	1,0	0,2	22,3	1,1	0,2
Азык-түлүктөн таза (субсидияларды эсептен алып салуу менен) салыктар	14,1	3,8	0,5	13,4	4,5	0,6

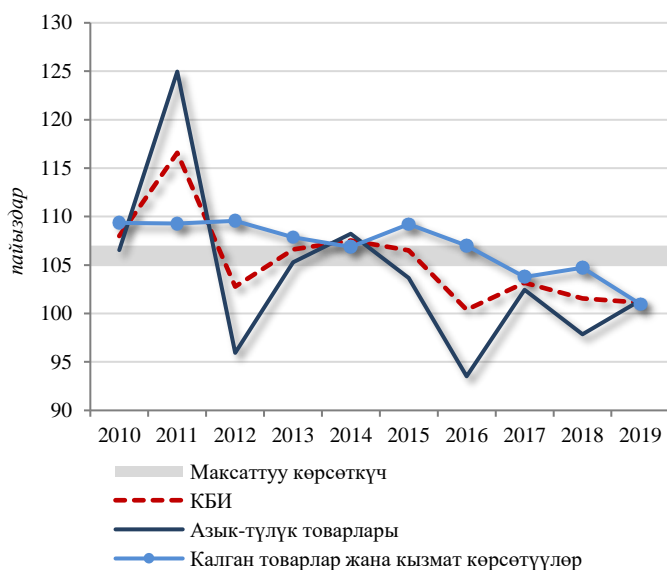
Булагы: КР УСК

Инфляция

2019-жыл ичинде инфляция анча жогору эмес деңгээлде орун алган, жыл башында баалар 0,7 пайызга төмөндөп, жыл акырында 3,1 пайызга чейин жогорулашы байкалган. Инфляция деңгээли Улуттук банктын максаттуу көрсөткүчүнөн ашкан эмес. Баа динамикасы жылдын биринчи жарымында азык-түлүк товарларына баалардын төмөндөөсүнүн жана экинчи жарым жылдыкта алардын өсүшүнүн таасири астында түптөлгөн. Муну менен бирге, 2019-жылдын январь айында акциздик чендердин жогорулашынан улам тамеки заттарына баалардын өсүшү акциздик баалардын кымбатташына алып келген жана инфляциянын жогорулашына таасирин тийгизген. Рыноктук инфляциянын төмөн өсүш арымы сакталып, жыл жыйынтыгында керектөө суроо-талабынын орточо болгондугуна жана инфляциялык күтүүлөрдүн төмөндөшүнө байланыштуу 0,4 пайызды түзгөн. Азык-түлүктөн башка товардык топко жана акы төлөнүүчү кызмат көрсөтүүлөргө баа индекси төмөн же орточо катары бааланган.

Жогоруда аталган өбөлгөлөр Улуттук банкка өлкөдө экономикалык жигердүүлүктү сактоого жана колдоого багытталган акча-кредит саясатын улантууга мүмкүндүк берген.

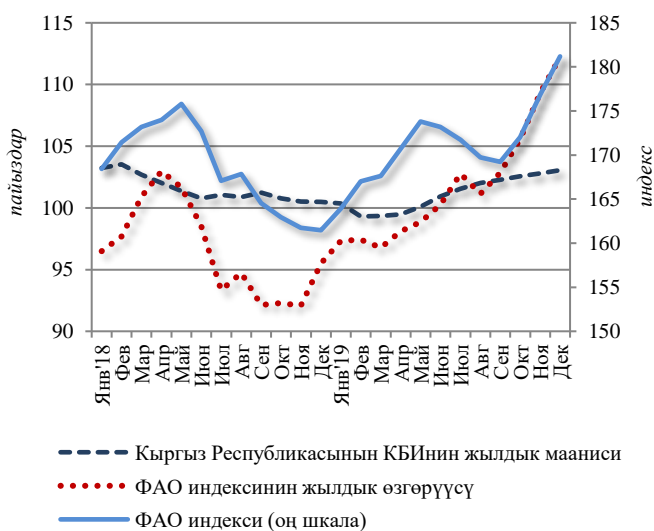
1.1.1-график. Кыргыз Республикасында КБИ (жыл башынан өткөн жылдын тиешелүү мезгилине карата топтолмо)

Булагы: КР УСК

шарттарынын айыл чарба өндүрүшүнө тийгизген потенциалдуу таасирине жана эл аралык рыноктордо импорттолуучу негизги азык-түлүк товарларына баа деңгээлинин өзгөрүшүнө жараша орун ала тургандыгын белгилеп кетүү зарыл.

1.1.2-график. Кыргыз Республикасынын КБИ жана ФАО индексинин динамикасы

Булагы: КР УСК, www.fao.org

2019-жылы азык-түлүк бааларынын динамикасы негизги таасирди тийгизген, ал эми экинчи жарым жылдыкта кантты кошпогондо, бардык товардык топторго баалар жогорулаган. 2018-жылдагы төмөн база, ошондой эле IV чейректе буудайга жана этке дүйнөлүк жана регионалдык баалар 2019-жылдын жыйынтыгында инфляциянын жогорулоо динамикасынын калыптанышына салым кошкон. Азык-түлүк товарларын эске албаганда, керектөө товарларына жана кызмат көрсөтүүлөргө баа динамикасы салыштырмалуу туруктуу болуп, Улуттук банктын 5-7 пайыз чегиндеги максаттуу көрсөткүчүнө жакын деңгээлде түптөлгөн.

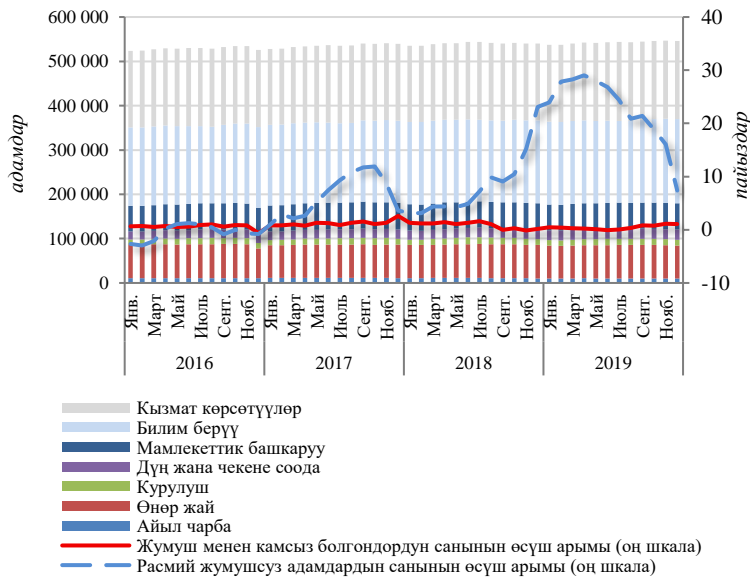
Бүтүндөй алганда, КБИнин максаттуу көрсөткүчтөн четтөө тобокелдиги, негизинен, жаратылыш

Каралып жаткан жылдын жыйынтыгы боюнча дүйнөлүк азык-түлүк товарлар рыногунда баалардын өзгөрүшүнүн индикатору болуп саналган ФАОнун керектөө баа индекси IV чейректин акырына карата жогорулоо тенденциясын сактап калуу менен баалардын өзгөрүлмөлүү динамикасын көрсөткөн. 2018-жылга салыштырганда 2019-жылы индекс өсүмдүк майларына, эт жана кантка баалардын кыйла жогорулашынын, ошондой эле сүт жана дан азыктарына баалардын бир аз өсүшүнүн таасири астында түптөлгөн.

2019-жылы тышкы азык-түлүк рынокторунда баалардын өсүшү Кыргызстан үчүн айрым инфляциялык тобокелдиктерди жараткан.

Эмгек рыногу жана эмгек акы

1.1.3-график. Расмий иштегендердин жана жумушсуздардын саны

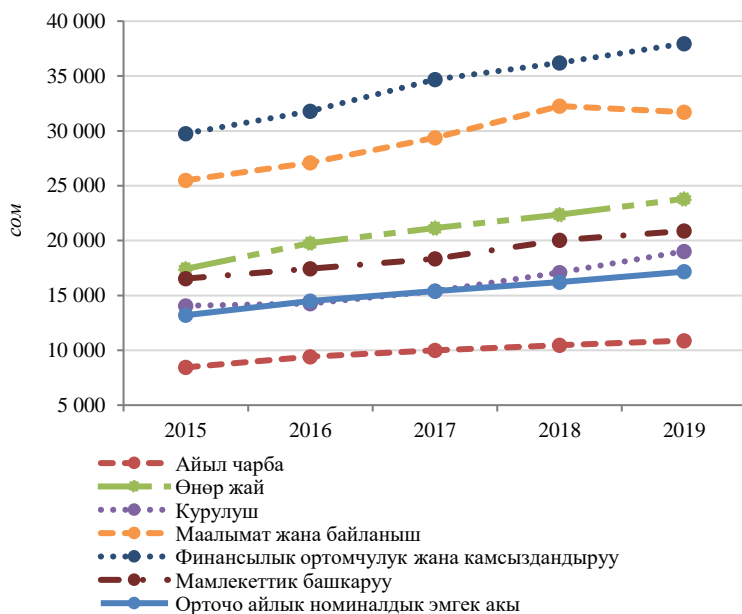

Булагы: КР УСК

Жалпысынан, акыркы үч жыл ичинде иш менен камсыз болгондордун саны олуттуу өзгөрбөгөндүгүн белгилөөгө болот.

Ал эми 2019-жыл ичинде катталган жумушсуздардын саны 76,1 миң адамды түзгөн, бул 2019-жылдын 1-январына салыштырганда, 7,4 пайызга көп. Өлкөдөгү жалпы жумушсуздук деңгээли экономикалык жигердүү калктын 3,0 пайызын түзгөн.

1.1.4-график. Ишканалардын жана уюмдардын кызматкерлеринин экономикалык иштин түрү боюнча ай ичиндеги орточо номиналдык эмгек акысы

Булагы: КР УСК

Кыргыз Республикасынын Эмгек жана социалдык өнүктүрүү министрлигинин маалыматы боюнча жумуш издөө максатында калкты иш менен камсыз кылуу органдарында катталган жумушсуздардын саны 2020-жылдын 1-январына карата 94,2 миң адамды түзгөн, бул 2019-жылдын ушул мезгилине салыштырганда 5,1 пайызга көп.

Калктын ишке жарамдуу катмарын иш менен камсыз кылган негизги секторлор катары¹ билим берүү (34,8 пайыз), кызмат көрсөтүүлөр (32,3 пайыз), өнөр жай (13,7 пайыз) жана мамлекеттик башкаруу (10,9 пайыз) тармактары саналат.

2019-жылы Кыргыз Республикасында эмгек акынын туруктуу өсүш динамикасы байкалган. 2019-жылдын январь-декабрь айларында бир кызматкердин орточо айлык номиналдуу эмгек акысы¹ 17 166 сомду түзүп, 2018-жылдын ушул көрсөткүчүнө салыштырганда 5,9 пайызга өскөн. Орточо айлык акынын өсүш арымынын жогорулоосу курулуш (12,2 пайыз), пайдалуу кен казып алуу чөйрөсүндө (11,3 пайыз), мейманканалардын жана тойканалардын ишинде (10,9 пайыз), суу менен камсыз кылуу, таштандыларды тазалап, иштетип, кайрадан пайдаланууга чийки зат чыгаруу (9,2 пайыз), билим берүү (8,9 пайыз),

¹ Чакан ишканаларды эске албаганда.

кесиптик, илимий жана техникалык иш чөйрөсүндө (8,7 пайыз), ошондой эле кыймылсыз мүлк менен операцияларды жүргүзүү тармагында (6,3 пайыз) байкалган. 2019-жылдын январь-декабрь айларындагы реалдуу эмгек акы 2018-жылдын ушул мезгилине салыштырганда 4,7 пайызга өскөн (2018-жылдын январь-декабрь айларында өсүш 3,7 пайызды түзгөн).

Мамлекеттик бюджет

2019-жылы мамлекеттик чыгашалар саясаты бир эле учурда киреше базасын көбөйтүү менен чыгашаларды оптималдаштырууга багытталган, натыйжада, жыл жыйынтыгы боюнча тартыштык 0,4 млрд сом өлчөмүндө же ИДӨгө карата 0,1 пайыз деңгээлинде катталган, бул 2018-жылдагы ИДӨгө карата 1,1 пайызга төмөн.

Бүтүндөй алганда, тартыштыктын мындай төмөндөөсү Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн фискалдык консолидациялоо саясатынын натыйжасы болуп саналат. Мындан тышкары, мамлекеттик бюджетти консолидациялоого жергиликтүү бюджеттердин кирешелеринин чыгашалардан кыйла ашкандыгына байланыштуу көрсөткүчтөрү таасирин тийгизген.

Жыл жыйынтыгы боюнча мамлекеттик карыз 319,5 млрд сомду (4,6 млрд АКШ доллары) же ИДӨгө карата 54,1 пайызды түзүп, 2018-жылдын акырына салыштырганда 2,5 пайызга өскөн. Анын ичинен 83,9 пайызды (268,2 млрд сом же 3,9 млрд АКШ доллары) мамлекеттик тышкы карыз, ал эми 16,1 пайызды (51,3 млрд сом же 736,5 млн АКШ доллары) – мамлекеттик ички карыз түзгөн. Бюджеттин тартыштыгын ички каржылоонун негизги булагы болуп, мамлекеттик баалуу кагаздарды жайгаштыруудан алынган каражаттар саналат. Ошентип, мамлекеттик баалуу кагаздарды чыгаруу көлөмүн көбөйтүү жана финансы рыногун, атап айтканда, узак мөөнөттүү мамлекеттик баалуу кагаздар рыногун өнүктүрүү саясатын ишке ашыруу улантылууда.

1.1.2-таблица. Кыргыз Республикасынын мамлекеттик бюджетинин негизги параметрлери

	2018-ж.		2019-ж.	
	млрд сом	ИДӨгө карата %	млрд сом	ИДӨгө карата %
Жалпы кирешелер (финансылык эмес активдерди сатууну кошо алганда)	151,5	26,6	167,2	28,3
анын ичинде: операциялык иштен кирешелер	151,5	26,6	167,1	28,3
финансылык эмес активдерди сатуу	0,1	0,0	0,1	0,0
Жалпы чыгашалар (финансылык эмес активдерди сатып алууну кошо алганда)	157,9	27,7	167,6	28,4
анын ичинде: операциялык иштен чыгашалар	129,1	22,7	136,1	23,1
финансылык эмес активдерди сатып алуу	28,8	5,1	31,5	5,3
Тартыштык (-) / Профицит (+)	-6,4	-1,1	-0,4	-0,1
Баштапкы тартыштык (-) / профицит (+)	0,8	0,1	7,4	1,2
Бюджетти каржылоо	13,4	2,3	11,2	1,9
Тышкы каржылоо	2,0	0,3	2,9	0,5
Ички каржылоо	11,4	2,0	8,2	1,4

Булагы: КР ФМ

Макроэкономикалык тобокелдиктер

Бүтүндөй алганда, 2019-жылдын жыйынтыгы боюнча түптөлгөн экономикалык өсүш экономиканын бардык негизги секторлорунун алгылыктуу өсүш арымы менен шартталган. Айрыкча, өнөр жай, курулуш жана соода секторлору тарабынан олуттуу салым кошулган. “Кумтөр” алтын кенин казып алуу ишканаларынын өндүрүшүнүн натыйжасында өнөр жай тармагында жогору көрсөткүчтөр түптөлгөн. Ошол эле учурда Кыргыз Республикасынын экономикасында орун алган түзүмдүк проблемаларга жана дүйнөлүк экономикадагы туруксуз жагдайга байланыштуу макроэкономикалык тобокелдиктер сакталып калууда.

Коронавирус эпидемиясынын узакка созулуп кетүүсүнөн улам келип чыккан таасирлерге байланыштуу тобокелдиктер да Кыргызстандын экономикасына жаңы коркунучтарды жаратышы мүмкүн, атап айтканда:

- ишкердик объекттерин, кызмат көрсөтүүлөрдү, айыл чарбасын, транспортту токтотууну талап кылган чаралар реалдуу секторго терс таасирин тийгизет;

- карантин чаралары киргизилген бир катар өлкөлөрдө олуттуу инфляциялык тобокелдиктер жаралууда. Мындай тобокелдиктерди жана күтүүлөрдү эске алсак, 2020-жылы 2019-жылга салыштырмалуу инфляция деңгээлинин күч алышы болжолдонууда жана ал Улуттук банк тарабынан 5,0-7,0 пайыз чегинде белгиленген орто мөөнөттүү максаттуу диапазондун жогорку чегине жетиши мүмкүн;

- 2020-жыл ичинде мамлекеттик бюджетке салык жана бажы кирешелеринин толук түшпөй калышы жана саламаттыкты сактоо жана социалдык маанилүү чараларга чыгашалардын көбөйүшү мамлекеттик бюджеттин тартыштыгын арттырат;

- коронавирус инфекциясынын жайылышына каршы аракеттер боюнча көрүлгөн чаралардын алкагында экономикалык жигердүүлүктүн басаңдашы коммерциялык банктардын депозиттик базасынын өсүшүн чектеши ыктымал же болбосо анын көлөмүнүн азаюусуна алып келиши мүмкүн, бул банктардын өлкө экономикасынын секторлорун кредиттөө мүмкүнчүлүгүн начарлатат.

Коронавирус пандемиясынан улам терс кесепеттердин деңгээли жана дүйнөлүк экономиканы калыбына келтирүү, негизинен, келечекте коронавирус инфекциясы кайрадан жандануу тобокелдиктери орун алып тургандыктан, биздин региондо сыяктуу эле, бүтүндөй дүйнө жүзүндө узакка созулушуна жараша аныкталат.

1.2. Финансы секторунун түзүмү

Кыргыз Республикасынын финансы секторунун институционалдык түзүмүн коммерциялык банктар жана башка финансы институттары түзөт.

1.2.1-таблица. Финансы секторунун институционалдык түзүмү
(финансы институттарынын саны)

Финансы институттары	2015	2016	2017	2018	2019
Коммерциялык банктар	24	25	25	25	24
Башка финансылык компаниялар, анын ичинде:	656	704	688	693	665
Банк эмес финансы-кредит уюмдары (БФКУ), анын ичинде:	627	673	657	662	634
Микрофинансылык уюмдар, анын ичинде:	172	162	150	142	137
микрокредиттик компаниялар	109	103	96	95	89
микрокредиттик агенттиктер	57	53	47	39	39
микрофинансылык компаниялар	6	6	7	8	9
“КСКК” ААКсы	1	1	1	1	1
Кредиттик союздар	125	116	110	106	95
Алмашуу бюролору	329	394	396	413	401
Камсыздандыруу компаниялары	17	19	19	19	19
Инвестициялык фонддор	9	9	9	9	9
Фондулук биржалар	1	1	1	1	1
Пенсиялык фонддор	2	2	2	2	2

Булагы: Коммерциялык банктар, БФКУ, КР УСК

2019-жылдын акырына карата банктардын жана БФКУлардын активдери 275,4 млрд сомду же ИДӨгө карата 46,7 пайызды түзгөн.

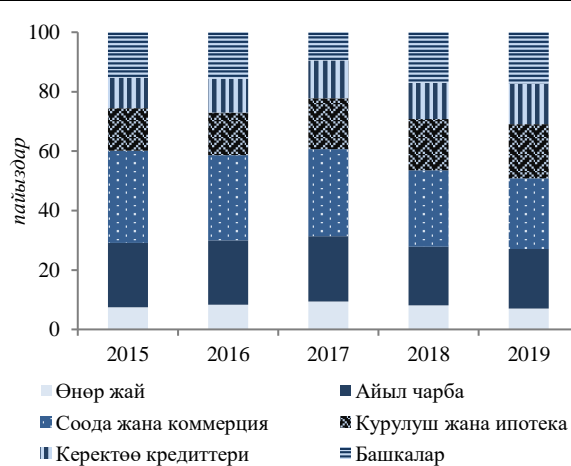
Банктардын жана БФКУлардын жыйынды кредит портфели 2019-жылы 168,5 млрд сомду же ИДӨгө карата 28,6 пайызды түзгөн. Банктардын финансы секторунун кредит портфелиндеги кредиттеринин үлүшү 1,4 п.п. азайып, 2019-жылдын акырына карата 86,9 пайызды түзгөн (1.2.1-график).

1.2.1-график. Кредит портфелинин түзүмү

Булагы: Коммерциялык банктар жана БФКУ

1.2.2-график. Финансы секторунун кредит портфелинин тармактык түзүмү

Булагы: Коммерциялык банктар жана БФКУ

Финансы секторунун кредит портфелинин тармактык түзүмүндө, мурункудай эле, кредиттер соода (банктар) жана айыл чарба (БФКУ) чөйрөлөрүндө жогору концентрациялангандыгы байкалган. Экономиканын бул тармактарындагы финансы секторунун кредит портфелинин жыйынды үлүшү 2019-жылдын акырына карата кредиттердин жалпы көлөмүнүн 43,9 пайызына жетип, 74,0 млрд сомду түзгөн (1.2.2-график).

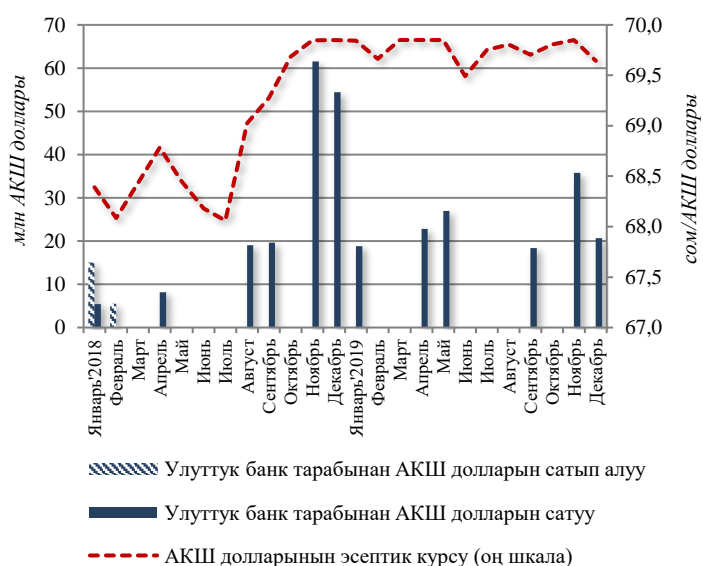
1.3. Финансы рыногунун абалы

Ички валюта рыногунда кырдаал 2019-жылы туруктуу сакталып турган, бул Улуттук банктын анда катышуусун кыскарткан. 2018-жылга салыштырмалуу акча рыногундагы бүтүмдөрдүн көлөмү эң башкысы репо-операциялардын көлөмүнүн жогорулоосунун эсебинен өскөн. Мамлекеттик баалуу кагаздар рыногунда кыска мөөнөттүү сегментте кирешенин төмөндөөсү менен катар катышуучулардын жигердүүлүгүнүн өсүшү, узак мөөнөттүү рынокто, тескерисинче, бардык мөөнөттүүлүктөр боюнча жигердүүлүктүн жана кирешелүүлүктүн бир аз төмөндөөсү байкалган. Улуттук банк 2019-жылы банк тутумундагы ликвиддүүлүктөн арылтуу инструменти катары нотаны активдүү пайдаланган.

1.3.1. Валюта жана акча рынокторунун абалы

Валюта рыногу

1.3.1.1-график. АКШ доллары рыногунда Улуттук банктын интервенцияларынын динамикасы

Булагы: Улуттук банк

чыккан. Курстук күтүүлөрдүн индикаторлорунун бири катары 2019-жылы экономиканын долларлашуусунун төмөндөөсү: жеке адамдардын сыяктуу эле, юридикалык жактардын да кредиттеринин жана валюталык депозиттеринин долларлашуу деңгээли кыскаргандыгы саналат.

АКШ долларынын сомго карата эсептик курсу 2019-жыл ичинде бир АКШ доллары үчүн 69,3511-69,8500 сом диапазонунда өзгөрүп турган. 2019-жылдын акырына карата АКШ долларынын сомго карата эсептик курсу 2018-жылдын акырындагы көрсөткүчкө салыштырмалуу 0,3 пайызга төмөндөп, бир АКШ доллары үчүн 69,6439 сомду түзгөн.

Улуттук банк алмашуу курсунун кескин өзгөрүүсүн жөнгө салуу максатында гана эл аралык валюта рыногунда валюта интервенцияларын жүзөгө ашырган. Алсак, 2019-жылы чет өлкө валютасын таза сатуу 2018-жылдагы көрсөткүчкө салыштырмалуу 2,9 пайызга төмөндөп, 143,45 млн АКШ долларын түзгөн. Чет өлкө валютасын сатып алуу боюнча интервенцияларды Улуттук банк 2019-жылы ишке ашырган эмес.

Валюта рыногунун катышуучулары тарабынан чет өлкө валюталарын сатып алуу жана сатуу боюнча операциялардын жалпы көлөмү (резидент эместер менен операцияларды эске алуу менен) 2018-жылдагы көрсөткүчкө салыштырмалуу 58,6 пайызга, сомдук эквивалентте 1 171,4 млрд сомго чейин өскөн. Операциялар көлөмүнүн өсүшү бардык валюталар боюнча байкалган, мында

2019-жылы валюта рыногунда жагдай туруктуу катталган, бул Улуттук банктын анда катышуусун кыскарткан. Ички валюта рыногунун конъюктурасы тышкы соода балансынын терс салдосунун динамикасынын таасири астында калыптанган. Мындан тышкары, АКШ долларынын сомго карата алмашуу курсунун динамикасына сезондук факторлор жана рынок катышуучуларынын күтүүлөрү таасирин тийгизген, бул өнүккөн өлкөлөр глобалдуу акча-кредит шарттарын жеңилдетүүсүнүн натыйжасында өнүгүп келе жаткан өлкөлөрдүн рынокторунан капиталдын агылып чыгуу деңгээли төмөндөп, Россия жана Казакстандын улуттук валюталарынын бекемделишинин натыйжасында келип

АКШ долларында нак сыяктуу эле, нак эмес формада жана рубль түрүндө нак формада жүгүртүүлөрдүн саны олуттуу өскөн. Алмашуу бюролорунда валюталык операциялардын олуттуу өсүшү белгиленген (+97,5 пайыз).

Акча рыногу

Акча рыногунда туруктуу иш улантылган, бул финансы ресурстарынын натыйжалуу бөлүштүрүлүшүн камсыз кылган, кредиторлорго өз акча каражаттарын инвестициялоонун эсебинен пайда табуу, ал эми карыз алуучуларга кыска мөөнөттүү финансы ресурстарынан пайдалануу мүмкүнчүлүгүн берген. 2019-жылы банктар аралык кредит рыногунда жигердүүлүк жогору болгон, ал эми пайыздык чендер 2018-жылга салыштырмалуу жогорулаган. Пайыздык чендер акча рыногунда алардын капитал рыногунда калыптануусунун бирден-бир фактору болуп саналат.

2019-жылы кредиттик ресурстардын банктар аралык рыногунда бүтүмдөрдүн көлөмү өткөн жылга салыштырмалуу кыйла өсүп, 2014-жылдан тарта эң жогорку деңгээлде түптөлгөн. 2019-жыл ичинде бүтүмдөрдүн көлөмү 25,1 пайызга өсүп, 39,2 млрд сомду түзгөн. Банктар аралык рынокто бүтүмдөрдүн негизги бөлүгүн репо-операциялар түзгөн, алардын үлүшү банктар аралык кредиттердин жалпы көлөмүнөн 98,6 пайызы деңгээлинде түптөлгөн. Банктар аралык рынокто орточо салмактанып алынган чен 2018-жылдагы 2,38 пайыздан жогорулап, 2019-жылы 3,02 пайызга барабар болгон. Орточо алынган мөөнөт 5,2 күндөн 4,6 күнгө чейин төмөндөгөн.

2019-жылы репо-операциялардын көлөмү 2018-жылга салыштырганда 23,6 пайызга көбөйүп, 38,7 млрд сомду түзгөн. Репо-операциялар боюнча орточо салмактанып алынган чен 2,40 пайыздан 3,02 пайызга чейин жогорулаган. 2019-жылы улуттук валютада жалпы 91,2 млн сом көлөмүнө (+38,7 пайыз) үч стандарттуу бүтүм, чет өлкө валютасында – 467,1 млн сом жалпы көлөмүнө 17 стандарттуу бүтүм келишилген (2018-жылы келишилген эмес).

Улуттук банк тарабынан банктардын кыска мөөнөттүү ликвиддүүлүгүн колдоо үчүн берилүүчү “овернайт” кредиттеринин көлөмү 2018-жылдагы 18,1 млрд сомдон кыскарып, 2019-жылы 286,4 млн сом деңгээлинде калыптанган. Коммерциялык банктардын “овернайт” депозиттерине каражаттарды жайгаштыруу көлөмү 976,7 млрд сомду түзгөн (2018-жылга салыштырганда +2,1 пайыз).

1.3.2 Баалуу кагаздар рыногунун абалы

2019-жыл аралыгында инвесторлор Кыргыз Республикасынын Финансы министрлигинин мамлекеттик баалуу кагаздарын жигердүү пайдаланышкан. Кыргыз Республикасынын Финансы министрлигинин ички рынокто мындай сунуштоолору МКВларды жана МКОлорду жайгаштыруу аркылуу бюджетти каржылоо максатында жүзөгө ашырылган.

2019-жылы МКВ рыногунда эмитенттердин сыяктуу эле, инвесторлордун да катышуучуларынын жигердүүлүгү байкалган. Алсак, 2019-жылы аукциондордо сунушталган МКВлардын жалпы көлөмү, 3 жана 6 айлык МКВларды чыгаруунун эсебинен, 2018-жылдагы көрсөткүчкө салыштырганда 6,8 млрд сомго чейин, 2,2 эсе өскөн. Буга катар, аукциондордо МКВга суроо-талаптын жалпы көлөмү 1,5 эсеге, 6,6 млрд сомго чейин өскөн. Аукциондордун, ошондой эле кошумча жайгаштыруулардын жыйынтыгы боюнча МКВларды сатуунун жалпы көлөмү 5,4 млрд сомду, орточо алынган кирешелүүлүк боюнча 5,1 пайызды түзгөн (2018-жылы – 2,6 пайызды, орточо алынган кирешелүүлүк боюнча 5,6 пайызды түзгөн). Натыйжада, 2019-жылдын жыйынтыгы боюнча жүгүртүүдөгү МКВ көлөмү жылдын башталышынан тартып 4,1 млрд сомду түзүп, 56,5 пайызга көбөйгөн. 2019-жылы эмитент 2, 3, 5, 7 жана 10 жылдык МКОлорду сунуштоону уланткан. 2019-жылы аукциондордо МКОну сунуштоо көлөмү 12,7 пайызга, 13,2 млрд сомго чейин кыскарган, негизинен ал, 10 жылдык кагаздарды аз чыгаруунун эсебинен шартталган. Мында, инвесторлордун бардык мөөнөттүүлүктөр боюнча 2018-жыл үчүн 30,1 млрд сомдон 2019-жыл үчүн 12,8 млрд сомго чейин МКОго суроо-талабы кыскаргандыгы

байкалган. 7 жылдык МКОлор кыйла жигердүү пайдаланылып, алардын МКОго суроо-талаптын жалпы көлөмүндөгү үлүшү 42,2 пайызды түзгөн. Аукциондордун жыйынтыгы боюнча кошумча жайгаштырууну эске алганда, МКОну сатуунун жалпы көлөмү 2018-жылдагы көрсөткүчкө салыштырмалуу 41,0 пайызга төмөндөп, 11,5 млрд сомду түзгөн. МКОлордун жалпы орточо алынган кирешелүүлүгү 2018-жылдагы 11,8 пайыздан 2019-жылы 10,3 пайызга чейин бардык мөөнөттүүлүк боюнча кирешелүүлүктүн төмөндөөсүнүн эсебинен кыскарган (жүгүртүү мөөнөтү узак (10 жыл) баалуу кагаздар боюнча орточо алынган кирешелүүлүк 13,5 пайызга, ал эми 2 жылдык боюнча – 6,8 пайызга). 2019-жыл жыйынтыгы боюнча жүгүртүүдөгү МКОнун көлөмү (чет өлкө валютасында номинирленген МКОлорду эске албаганда) жыл башынан тартып 14,0 пайызга өсүп, 42,9 млрд сомду түзгөн. Мамлекеттик баалуу кагаздардын экинчилик рыногунда катышуучулар 1,1 млрд сомго МКОну сатып алуу/сатуу боюнча операцияларды жүргүзүшкөн.

Банк тутумун ашыкча ликвиддүүлүктөн арылтуу максатында Улуттук банк 7, 14, 28, 91 жана 182 күн жүгүртүү мөөнөтү менен ноталарды жайгаштырган. Мында Улуттук банктын 14 күндүк ноталарын жайгаштыруу боюнча аукциондор 2019-жылдын январь жана декабрь айларында гана өткөрүлгөн, ал эми Улуттук банктын 182 күндүк ноталар рыногунда катышуучулардын жигердүүлүгү кыскаргандыгы байкалган (2019-жылдын январь айынан тартып июль айына чейинки аралыкта өткөрүлгөн аукциондордун ичинен февраль айында 2 гана аукцион өткөрүлгөн катары таанылган, ал эми калган аукциондор суроо-талаптын жоктугуна/ катышуучулардын саны жетишсиз болгондугуна байланыштуу өткөрүлбөгөн катары таанылган). 2019-жылы Улуттук банктын ноталарына болгон суроо-талаптын жалпы көлөмү сунуштоо көлөмүнөн 2,9 пайызга ашып, 13,3 пайызга (152,3 млрд сомго чейин) өскөн. Мында, Улуттук банктын ноталарын сунуштоо көлөмү 2018-жылдагы көрсөткүчкө салыштырмалуу 15,2 пайызга жогорулап, 148,0 млрд сомго чейин жеткен. Улуттук банктын ноталарын жайгаштыруу көлөмү 2019-жылдын жыйынтыгы боюнча 133,7 млрд сомду түзүп, 22,6 пайызга өскөн, анын негизги үлүшү 7 күндүк ноталарга туура келген. Улуттук банктын ноталарынын жалпы орточо алынган кирешелүүлүгү 7, 14 жана 28 күндүк баалуу кагаздар боюнча чендин өсүшүнүн эсебинен 0,9 п.п. көбөйүп, 3,8 пайыз деңгээлинде калыптанган. Улуттук банктын ноталар портфелинин жалпы көлөмү 2019-жылдын жыйынтыгы боюнча бир аз гана, тактап айтканда жылдын башынан тартып 0,2 пайызга өсүү менен 8,1 млрд сомго чейин жеткен.

1.4. Кыймылсыз мүлк рыногу

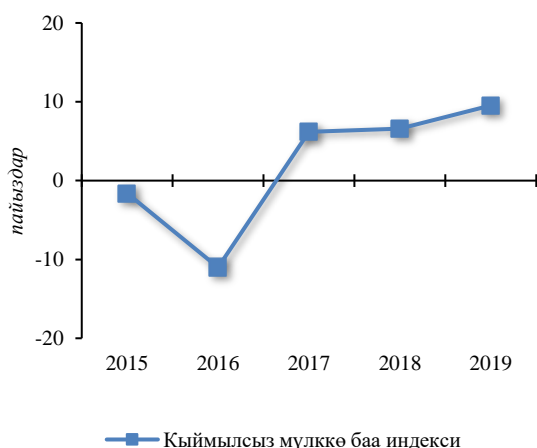
Кыргыз Республикасынын кыймылсыз мүлк рыногунда 2019-жылдын жыйынтыгы боюнча кыймылсыз мүлккө² баа индекси жогорулагандыгы байкалган, ал 2018-жылга салыштырмалуу жеке турак үйлөр менен квартираларга баанын жогорулашына байланыштуу болгон.

Ошондой эле, орточо эмгек акы деңгээли жогорулагандыгы байкалган, ал кыймылсыз мүлккө ээ болуу жагдайы жакшыргандыгын мүнөздөө менен турак жай жеткиликтүүлүгү индексине алгылыктуу таасирин тийгизген.

Кыймылсыз мүлк рыногунун финансы рыногуна карата тобокелдиктери орточо деңгээлде калууда, бул банктардын жалпы кредит портфелиндеги ипотекалык кредиттердин³ анча жогору эмес үлүшү менен шартталган.

2019-жылдын жыйынтыгы боюнча Кыргыз Республикасында турак жай кыймылсыз мүлккө баа индекси 6,6 пайыздан 9,5 пайызга чейин, ал эми турак жай кыймылсыз мүлккө баанын базистик индекси 87,8 пайыздан 107,9 пайызга чейин өскөндүгү байкалган. Бул, 2018-жылга салыштырмалуу, жеке турак үйгө баалардын 21,8 пайызга жана квартираларга баанын 2,0 пайызга жогорулоосунан улам келип чыккан.

1.4.1-график. Турак жай кыймылсыз мүлк рыногунда баа индексинин өсүш арымы

Булагы: КР МКК

1.4.2-график. Турак жай кыймылсыз мүлк рыногунда базистик баа индексинин өсүш арымы⁴

Булагы: КР МКК, Улуттук банк

² Кыймылсыз мүлккө карата баа индексин түзүүдө Ласпейрес индексинин ыкмасы колдонулган. Негизинен Ласпейрес индекси төмөнкүчө аныкталат:

$$L = (\sum_{i=1}^K QoiPti / \sum_{i=1}^K QoiPoi) * 100,$$

мында K = кыймылсыз мүлк түрлөрүнүн саны;

Qoi = i түрүндөгү кыймылсыз мүлк объектисинин базистик мезгил ичиндеги саны;

Poi = i түрүндөгү кыймылсыз мүлк объектисинин базистик мезгил ичиндеги баасы;

Pti = i түрүндөгү кыймылсыз мүлк объектисинин базистик мезгил ичиндеги баасы.

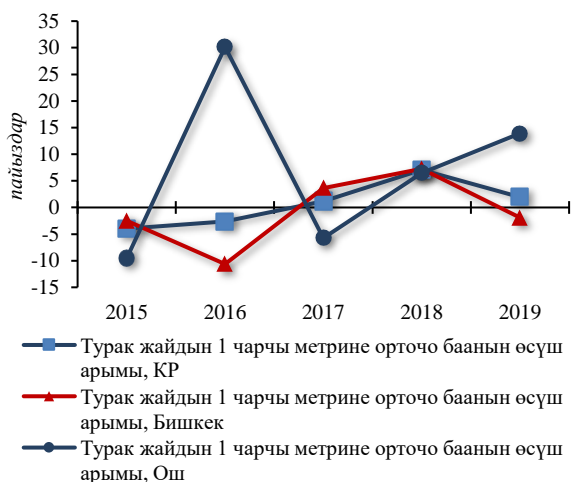
³ Кыргыз Республикасынын шарттарында, учурда, ипотекалык кредит катары, эреже катары, кыймылсыз мүлккө менчик укугун күрөөгө коюу алдында сунушталуучу узак мөөнөттүү кредитти түшүнүүгө болот.

⁴ Базистик мезгил катары 2010-жыл үчүн маалыматтар алынган.

2019-жылдын 31-декабрына карата абал боюнча, Ош шаарында турак жайдын (квартиранын) 1 чарчы метринин орточо баасы 13,9 пайызга (35,9 миң сомго чейин) жогорулаган, ал эми Бишкек шаарында тескерисинче, 2018-жылга салыштырмалуу 1,9 пайызга (49,5 миң сомго чейин) төмөндөгөн. Ош шаарында жеке турак жайдын (квартиранын) 1 чарчы метринин орточо баасы 91,3 пайызга (53,8 миң сомго чейин), Бишкек шаарында – 1,5 пайызга (50,2 миң сомго чейин) жогорулаган.

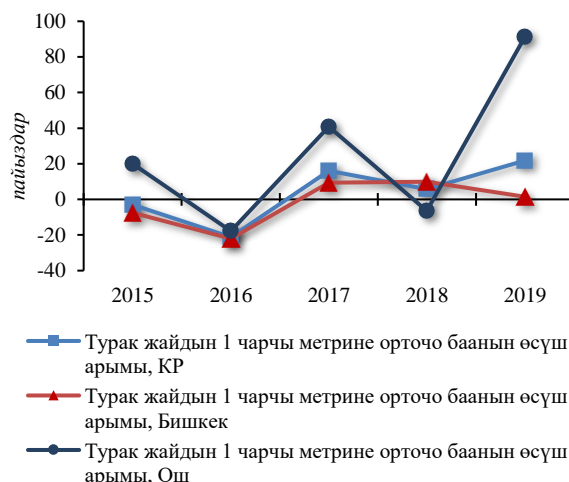
2019-жыл ичинде кыймылсыз мүлктү сатып алуу-сатуу боюнча бүтүмдөрдүн саны 26,1 пайызга өсүп, 47 987 түзгөн. Квартираларды сатып алуу-сатуу боюнча бүтүмдөрдүн саны 2018-жылга салыштырмалуу 16,6 пайызга, ал эми турак жайлардын саны – 41,0 пайызга жогорулап, тиешелүүлүгүнө жараша 27 048 жана 20 939 түзгөн.

1.4.3-график. Квартираларга баанын өзгөрүү динамикасы

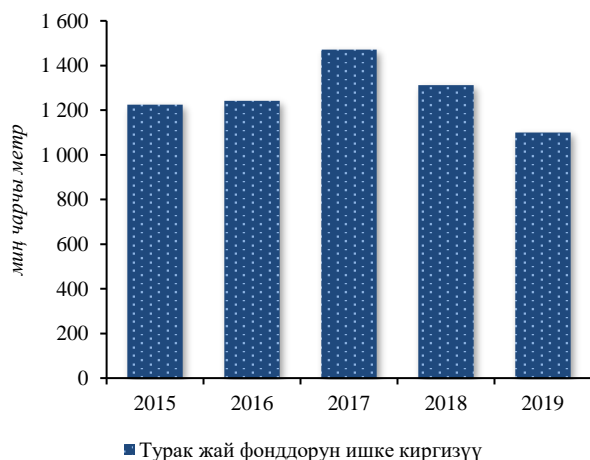
Булагы: КР МКК, КР УСК, Улуттук банк

1.4.4-график. Жеке турак үйлөргө баанын өзгөрүү динамикасы

Булагы: КР МКК, КР УСК, Улуттук банк

1.4.5-график. Турак жайды пайдаланууга берүү, курулушка жана ипотекага берилген кредиттер динамикасы⁵

Булагы: КР МКК, КР УСК, Улуттук банктын эсептөөлөрү

Турак жай фондунун колдонууга берүү кыскаргандыгы байкалган. 2019-жылдын жыйынтыгы боюнча турак жай фондунун колдонууга берүүнүн жыйынды көрсөткүчү 2018-жылга салыштырмалуу 16,1 пайызга төмөндөгөндүгү байкалган, бул негизинен Бишкек жана Ош шаарларында турак жай фондунун пайдаланууга берүү көлөмү кыскаргандыгына байланыштуу болгон (1.4.1-таблица).

⁵ Бир мезгилге карата маалыматтар.

1.4.1-таблица. Пайдаланууга берилген турак жай аянтынын географиялык түзүмү

	2018-ж.		2019-ж.	
	Берилүүчү жалпы аянттар, миң чарчы метр	Жалпы аянтынан салыштырма салмагы, %	Берилүүчү жалпы аянттар, миң чарчы метр	Жалпы аянтынан салыштырма салмагы, %
Бишкек шаары жана Чүй областы	627,7	47,9	410,2	37,3
Ош шаары жана Ош областы	287,0	21,9	254,1	23,1
КРнын башка областтары	396,9	30,3	436,3	39,6
Бардыгы болуп	1 311,6	100,0	1 100,6	100,0

Булагы: КР УСК

2019-жылдын 31-декабрына карата 2018-жылга салыштырмалуу ипотекалык кредиттерди каржылоого берилген кредиттердин көлөмү жогорулагандыгы байкалууда. Алсак, 2019-жылы ипотекага берилген кредиттердин көлөмү 33,7 пайызга өсүп, 7,3 млрд сомду түзгөн. Негизинен өсүш улуттук валютада берилген кредиттердин эсебинен келип чыккан. Курулушка берилген кредиттердин көлөмү 2,0 пайызга гана кыскарып, 6,9 млрд сомду түзгөн. Улуттук валютада берилген кредиттердин көлөмү өскөндүгү жана чет өлкө валютасында берилген кредиттердин көлөмүнүн төмөндөгөндүгү байкалган.

1.4.6-график. Курулушка жана ипотекага берилген кредиттердин көлөмү⁶

Булагы: Улуттук банк

1.4.7-график. Коммерциялык банктардын кредит портфелинде курулушка жана ипотекага берилген кредиттердин чогуу алгандагы үлүшү⁷

Булагы: Улуттук банк

⁶ Бир мезгилге карата берилген маалыматтар.

⁷ Бир мезгилдин акырына карата берилген маалыматтар.

2019-жылдын жыйынтыгы боюнча турак үйлөрдү куруу жана аларды пайдаланууга берүү негизинен калктын каражаттарынын эсебинен жүзөгө ашырылууда (пайдаланууга берилгендердин 88,5 пайызы)⁸.

1.4.8-график. Классификацияланган кредиттердин динамикасы

Булагы: Коммерциялык банктар

2019-жылдын 31-декабрына карата коммерциялык банктардын жалпы кредит портфелинде курулуш жана ипотекага кредиттердин үлүшү бир аз көбөйүп (2018-жылдагыга караганда 0,9 п.п. көп), 19,4 пайызды түзгөн (1.4.7-график).

Ипотека жана курулушка классификацияланган кредиттердин жыйынды көлөмү 64,2 пайызга өсүп, 2 435,9 млн сомду түзгөн, ушуга байланыштуу 2019-жылы аталган тармактар боюнча проблемалуу кредиттердин жыйынды үлүшү 5,4 п.п. көбөйүп, банк секторунун проблемалуу кредиттеринин жалпы көлөмүнүн 20,9 пайызын түзгөн (1.4.8-график).

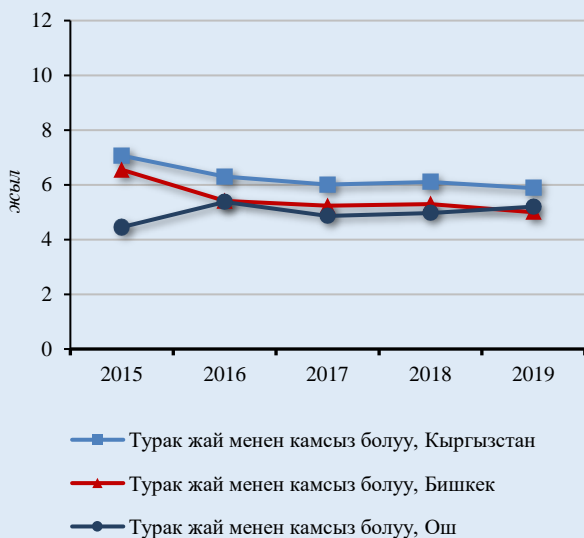
Мында ипотека жана курулушка чет өлкө валютасындагы классификацияланган кредиттердин көлөмү 83,6 пайызга өсүп, 1 801,2 млн сомду түзгөн.

⁸ Кыргыз Республикасынын Улуттук статистика комитетинин “Кыргыз Республикасынын социалдык-экономикалык абалы, 2019-жылдын январь-декабрь айлары” басылмасына ылайык, 98-бет.

1-кыстырма. Турак жай менен камсыз болуу индекси

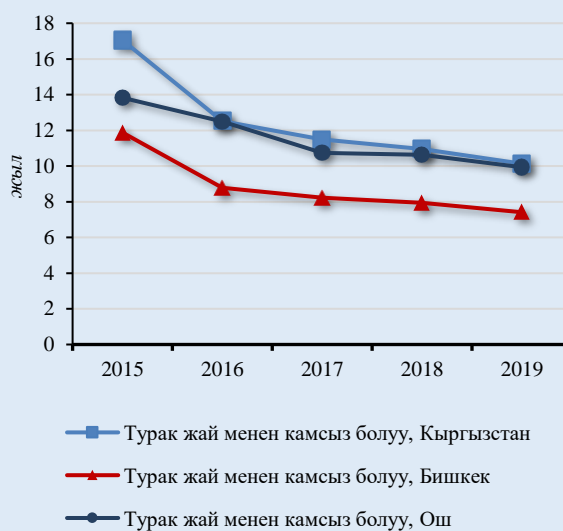
2019-жылдын 31-декабрына карата абал боюнча 2018-жылга салыштырганда Кыргыз Республикасында турак жай менен камсыз болуу деңгээли 6,1 жылдан 5,9 жылга чейин төмөндөгөн. Бул, орточо айлык номиналдуу эмгек акынын өсүш арымынын (5,8 пайызга өсүш) кыймылсыз мүлккө баалардын өсүш арымынан (2,0 пайызга өсүш) артышы менен шартталган (1-график).

1-график. Минималдуу керектөө бюджетин эске албаганда, турак жай (квартира) менен камсыз болуу индекси

Булагы: КР МКК, КР УСК, Улуттук банк

2-график. Минималдуу керектөө бюджетин эске алганда, турак жай (квартира) менен камсыз болуу индекси

Булагы: КР МКК, КР УСК, Улуттук банк

2019-жылдын жыйынтыгы боюнча Кыргыз Республикасында 54 чарчы метр аянттындагы квартира сатып алуу үчүн башка бирдей шарттарда, үй-бүлөдө эки адам иштеп, орточо айлык номиналдуу эмгек акыны 5,9 жыл бою топтоо талап кылынган.

2019-жылдын жыйынтыгы боюнча Кыргыз Республикасында үч адамдан турган жана 14 419,0 сом өлчөмүндө минималдуу керектөө бюджетти туура келген үй-бүлөгө (үй-бүлөнүн жыйынды кирешесинен 42,0 пайыз) турак жай сатып алуу үчүн 10,1 жыл талап кылынмак (2-график).

2-кыстырма. Кыймылсыз мүлк рыногунда баанын өзгөрүшүнүн банк секторуна таасирин стресс-тесттен өткөрүү⁹

2019-жылдын 31-декабрына карата абал боюнча банктардын кредит портфелиндеги күрөөгө коюлган кыймылсыз мүлк менен камсыздалган кредиттеринин үлүшүнө кредиттердин жалпы санынын 30,4 пайызы туура келген. Күрөөгө коюлган кыймылсыз мүлктүн көлөмү (күрөөлүк нарк боюнча) кредит портфелинин бардык күрөөлүк камсыздоосунун 74,4 пайызын түзгөн.

Банк секторуна карата кредиттик тобокелдиктер күрөөгө коюлган кыймылсыз мүлктүн баасынын кредит боюнча төлөнүүчү калдыктан төмөндөп кетүү жана андан кийин карыз алуучунун кредитти төлөөдөн потенциалдуу баш тартуу мүмкүндүгү менен шартталган.

Стресс-тестирлөө, орду жабылбаган ссудалардан улам келип чыгышы мүмкүн болгон жоготууларга сандык баа берүүгө, ошондой эле финансылык абалы начарлашы мүмкүн болгон банктарды (банктардын тобун) аныктоого багытталган.

1-схема. Кыймылсыз мүлк рыногунда баанын өзгөрүүсүнүн банк секторунда кредиттик тобокелдик деңгээлине тийгизген таасирине жүргүзүлгөн стресс-тесттин жыйынтыктары

Сценарий	Банк секторунун потенциалдык жоготуулары	Ири банктардын потенциалдык жоготуулары	Капитал шайкештиги ченемин бузуу тобокелдиги
“Мурдатан калыптанган”* (кыймылсыз мүлккө баанын жыл ичинде 23% төмөндөшү)	----	----	1 банк
“Альтернативдүү” (кыймылсыз мүлккө 2 жыл ичинде баанын 40% төмөндөшү)	-0,4 млрд сом	----	4 банк
“Терс”(кыймылсыз мүлккө баанын жыл ичинде 50% төмөндөшү)	-11,2 млрд сом	-5,3 млрд сом	5 банк

* 2008-жыл жыйынтыгы боюнча Кыргыз Республикасында кыймылсыз мүлккө баа 23 пайызга төмөндөгөн.

Стресс-тестке кошумча, анда банктар потенциалдуу чыгым тарта баштаган кыймылсыз мүлккө баанын төмөндөөсүнүн чектүү деңгээли аныкталган. Кыймылсыз мүлккө баа 39,7 пайызга төмөндөгөн учурда банк сектору, ал эми ири банктар – 42,1 пайызга төмөндөгөн учурда потенциалдуу түрдө чыгым тартат. Кыймылсыз мүлккө баа тиешелүүлүгүнө жараша 58,0 жана 54,0 пайызга төмөндөгөн учурда банк сектору, ошондой эле ири банктар тарабынан капиталдын шайкештүүлүк ченеми бузулушу мүмкүн.

Стресс-тест боюнча эсептөөлөрдө банктардын күрөөгө коюлган кыймылсыз мүлктү баалоо наркынын айырмасы эске алынган эмес, ал рынок баасынан 20 пайызга төмөн болушу мүмкүн. Муну эске алуу менен, кыймылсыз мүлккө баанын төмөндөшүнүн чектүү мааниси 20 пайызга чейин жогорулашы мүмкүн.

⁹ Стресс-тест коммерциялык банктарды 2019-жылдын 31-декабрына карата абал боюнча сурамжылоо маалыматтарынын негизинде жүргүзүлгөн.

II. БАНК СЕКТОРУ

2019-жылдын жыйынтыгы боюнча банк секторунун: активдер, милдеттенмелер, капитал, депозиттик база, кредит портфели жана финансылык ортомчулук сыяктуу негизги көрсөткүчтөрүнүн 2018-жылга салыштырмалуу жогорулагандыгы байкалган.

Банк секторунун система тобокелдиктери 2019-жылдын жыйынтыгы боюнча орточо катары бааланган. Банк сектору капитал шайкештигинин жогору деңгээлине ээ, бул финансылык ортомчулуктун, келечекте банк секторунун иш натыйжалуулугун жана туруктуулугун камсыз кылуу деңгээлин мындан ары да жогорулатуу потенциалына ээ экендигин тастыктайт.

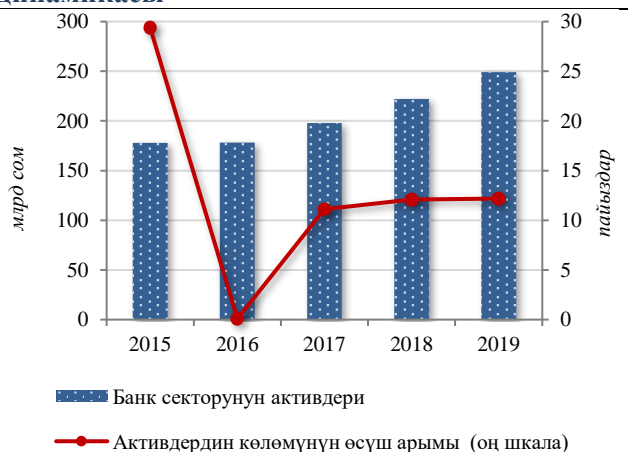
2.1. Банк секторун өнүктүрүүнүн негизги тенденциялары

2019-жылдын 31-декабрына карата абал боюнча¹⁰ Кыргыз Республикасынын аймагында 24 коммерциялык банк (Пакистан Улуттук банкынын Бишкектеги филиалын кошо алганда) жана банктардын 323 филиалы, анын ичинде 16 банк – чет өлкөлүк капиталдын катышуусунда, алардын ичинен 11 банк – 50 пайыздан көбүрөөк өлчөмдө чет өлкөлүк капиталдын катышуусунда иш алып барат. Республиканын бардык банк мекемелери ишинин түрү боюнча универсалдуу болуп саналат.

Активдер

Жалпы алганда 2019-жылдын жыйынтыгы боюнча банк секторунун активдеринин көлөмү өскөн. 2019-жылдын жыйынтыгы боюнча банк секторунун активдери 2018-жылга салыштырмалуу 12,2 пайызга жогорулап, 249,0 млрд сомду түзгөн (2.1.1- график).

2.1.1-график. Банк секторунун активдеринин динамикасы

Булагы: Улуттук банк

Активдердин өсүшү негизинен:

- кредит портфелинин 14,5 пайызга же 18,6 млрд сомго;
- нак акчалардын жана корреспонденттик эсептердин 4,7 пайызга же 2,5 млрд сомго көбөйүүсүнүн эсебинен камсыздалган.

Активдер түзүмүндөгү кредит портфелинин салыштырма салмагы 2018-жылга салыштырмалуу 1,6 п.п. көбөйүп, 58,8 пайызды түзгөн.

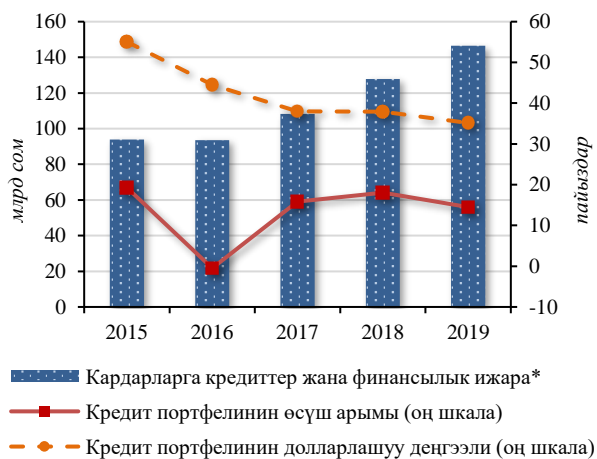
¹⁰ Маалыматтар коммерциялык банктардын мезгил-мезгили менен берилүүчү регулятивдик отчетуна (ПРБО) ылайык келтирилген.

Кредит портфели

2019-жылы банктардын кредит портфелинин өсүшү экономиканын бардык тармактары боюнча байкалган.

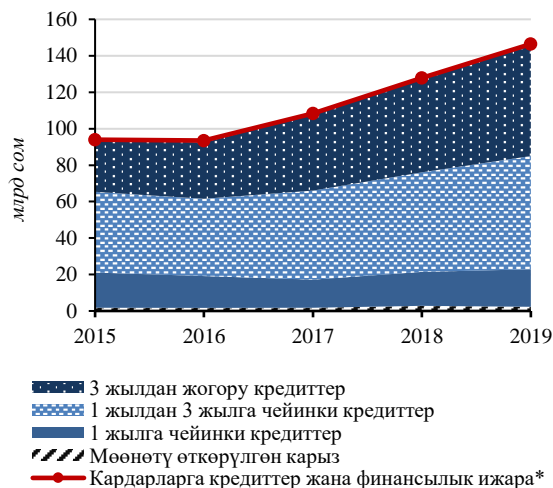
2019-жылдын жыйынтыгы боюнча банк секторунун кредит портфелинин долларлашуусунун деңгээли 2018-жылга салыштырмалуу 2,8 п.п. азайып, 35,1 пайызды түзгөн (2.1.2-график).

2.1.2-график. Банк секторунун кредит портфелинин динамикасы

* ФКУга сунушталган кредиттерди жана атайын РППУну эске албаганда
Булагы: Улуттук банк

2.1.3-график. Кредит портфелинин мөөнөттүүлүк боюнча түзүмү

* ФКУга сунушталган кредиттерди жана атайын РППУну эске албаганда
Булагы: Улуттук банк

Кредит портфелинин түзүмүндө мөөнөттүүлүк боюнча негизги үлүштөр 1 жылдан 3 жылга чейин берилүүчү орто мөөнөттүү кредиттерге – 42,4 пайыз же 62,1 млрд сом жана үч жылдан жогору мөөнөткө берилүүчү узак мөөнөттүү кредиттерге – 41,8 пайыз же 61,3 млрд сом туура келет (2.1.3-график).

Милдеттенмелер

2019-жыл жыйынтыгы боюнча Кыргыз Республикасынын банк секторунун милдеттенмелери 2018-жылга салыштырмалуу 10,9 пайызга жогорулап, 206,9 млрд сомду түзгөн.

Жеке адамдардын жана финансылык эмес ишканалардын депозиттери 2019-жылдын жыйынтыгы боюнча 11,9 пайызга көбөйүп, 141,5 млрд сомду түзгөн (2.1.4-график). Банктардын милдеттенмелериндеги жеке адамдардын жана финансылык эмес ишканалардын салыштырма салмагы 0,6 п.п. жогорулап, 68,4 пайызды түзгөн.

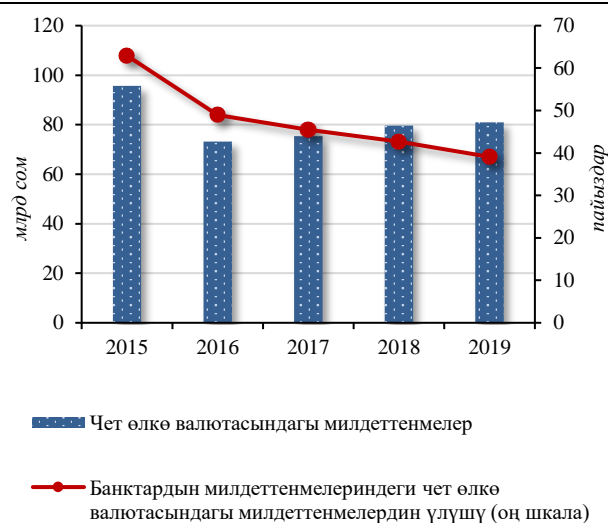
Тартылган каражаттардын жалпы көлөмүндөгү чет өлкө валютасындагы милдеттенмелердин үлүшү 1,3 п.п. азайып, 39,1 пайызды же 80,9 млрд сомду түзгөн (2.1.5-график).

2.1.4-график. Банктардын милдеттенмелеринин ресурстар булагы боюнча түзүмү

Булагы: Улуттук банк

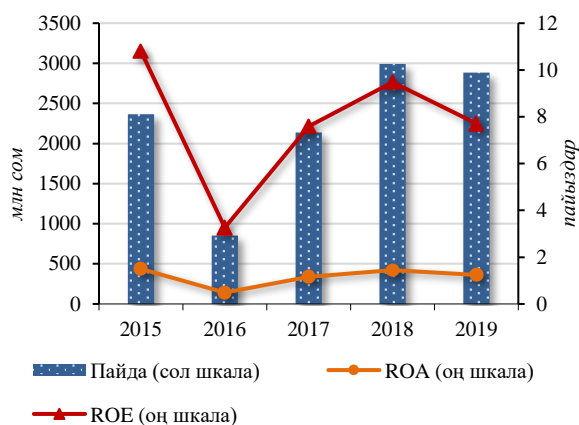
2.1.5-график. Банктардын чет өлкө валютасындагы милдеттенмелери

Булагы: Улуттук банк

Финансылык натыйжалар

2.1.6-график. Банк секторунун рентабелдүүлүк көрсөткүчтөрү

Булагы: Улуттук банк

2019-жылдын жыйынтыгы боюнча 2018-жылга салыштырмалуу рентабелдүүлүк көрсөткүчтөрү төмөндөгөндүгү байкалган, бул административдик чыгашалардын жана банк секторунун РППУга чыгашаларынын өсүшүнө байланыштуу болгон:

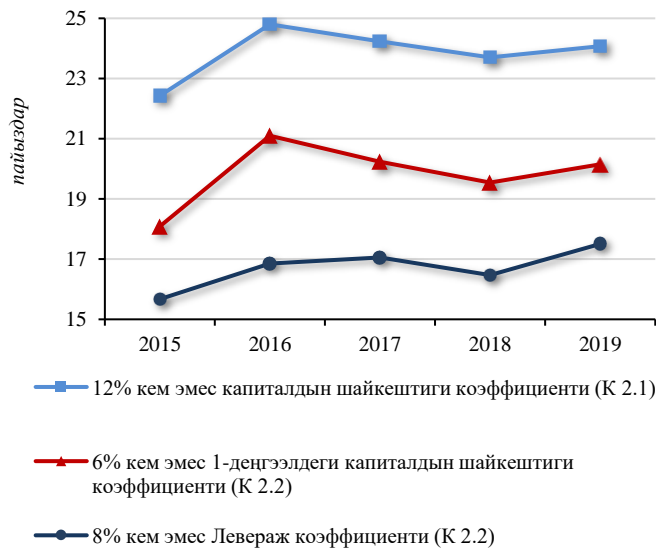
- ROA 1,2 пайызды түзгөн;
- ROE 7,7 пайыз деңгээлинде калыптанган.

Банк секторунун таза кирешеси 3,6 пайызга кыскарып, 2,9 млрд сомду түзгөн (2.1.6-график).

Капитал шайкештиги

Капитал шайкештигинин ченеминин минималдуу мааниси 12 пайыз деңгээлинде белгиленген шартта, бул көрсөткүч 2018-жылга салыштырмалуу 0,4 п.п. жогорулап, 2019-жылдын жыйынтыгы боюнча 24,1 пайыз деңгээлинде түптөлгөн (2.1.7-график).

2.1.7-график. Капиталдын шайкештик коэффициенттеринин динамикасы

Булагы: Улуттук банк

Мында, 2019-жылдын жыйынтыгы боюнча түптөлгөн бүтүндөй банк секторунун капитал шайкештигинин айкын деңгээли капитал шайкештигинин белгиленген ченем деңгээлин сактаган учурда тобокелдик жана киреше активдеринин көлөмүн кошумча эки эсеге көбөйтүүгө жол берет.

Жогоруда белгиленгендер банк секторунун терс таасирлерге туруктуулугун, ошондой эле финансылык ортомчулук деңгээлин жана келечекте банк секторунун натыйжалуу ишин жогорулатуу үчүн белгилүү бир потенциалга ээ экендигин тастыктайт.

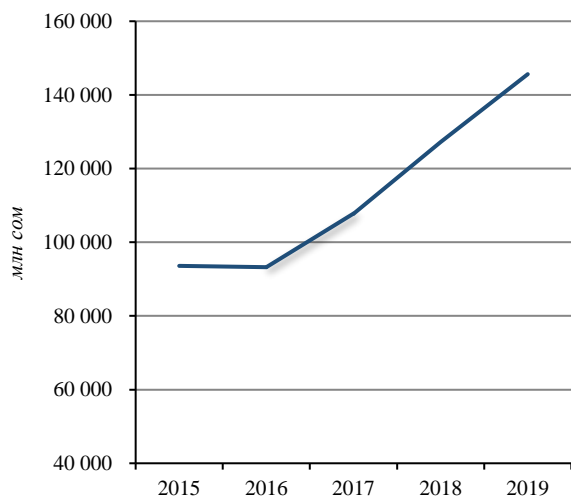
2.2. Банк секторуна мүнөздүү тобокелдиктер

2.2.1. Кредиттик тобокелдик. Банк кардарларынын кредиттик тобокелдиктери

Кредиттик тобокелдик банк ишине мүнөздүү негизги тобокелдиктердин бири болуп саналат.

2019-жылы банктардын кредит портфелиндеги классификацияланган кредиттердин үлүшү 2018-жылга салыштырмалуу 7,5 пайыздан 8,0 пайызга чейин көбөйгөн (2.2.2-график).

2.2.1-график. Кредит портфелинин динамикасы

2.2.2-график. Кредит портфелинин сапаты

Булагы: Улуттук банк

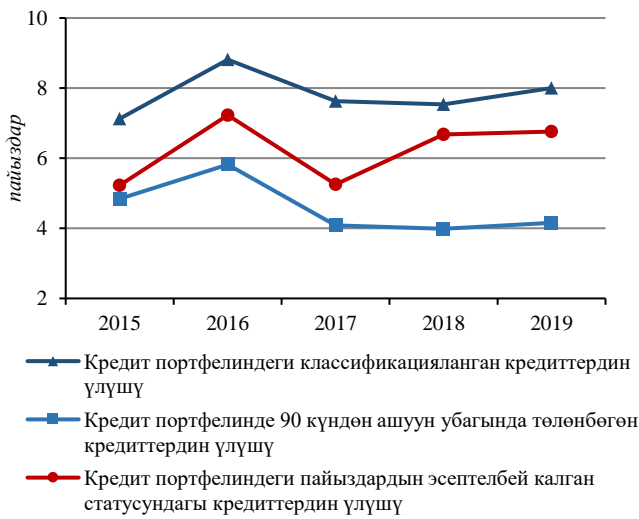
Булагы: Улуттук банк

Коммерциялык банктардын кредит портфелинин сапатын баалоо үчүн кредиттерди классификациялоо¹¹ системасы пайдаланылат, ал кредиттер кайтарылбай калган учурда келип чыгышы мүмкүн болгон потенциалдуу чыгашаларды аныктоо жана тиешелүү кам түзүү аркылуу аларды өз убагында компенсациялоо мүмкүнчүлүгүн берет (2.2.3-график).

2019-жылы активдердин кайтарылбай калуу тобокелдигинин көрсөткүчү (атайын РППУ жана кредит портфелинин катышы) 2018-жылга салыштырмалуу 0,4 п.п. көбөйүп, 4,5 пайыз деңгээлинде калыптанган.

¹¹ Кредит портфелинин сапатына баа берүү максатында, кардардын банк алдында өз милдеттенмелерин аткаруу мүмкүнчүлүгүнө жараша бардык кредиттерди алты категорияга бөлүү каралган (классификациялардын начарлоосу боюнча): нормалдуу, канааттандырылгыч, байкоого алынган, субстандарттык, шектүү жана жоготуулар. Берилген каражаттарды кайтарып берүү көз карашынан алганда кыйла алгылыксыз мүнөздөмөгө ээ акыркы үч категориядагы кредиттерди “иштебеген” же “классификацияланган” кредиттерге кошуу кабыл алынган. Кредиттердин көрсөтүлгөн алты категориясынын ар бирине банк ошол категорияга ылайык келген, берилген кредиттердин суммасынан пайыз катары аныкталган кам түзүүгө милдеттүү.

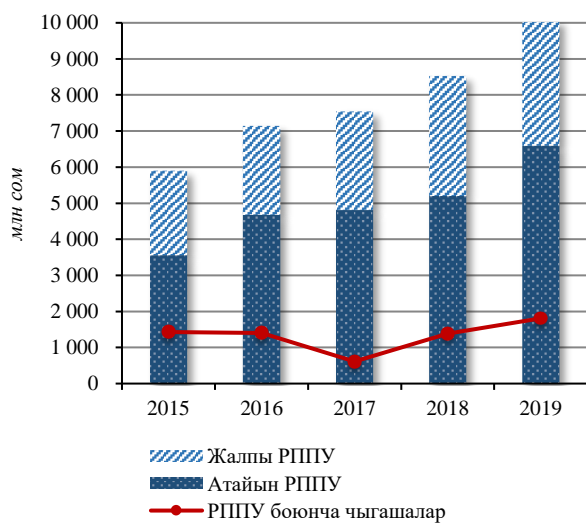
2.2.3-график. Кредит портфелинин сапатынын көрсөткүчтөрү

Булагы: Улуттук банк

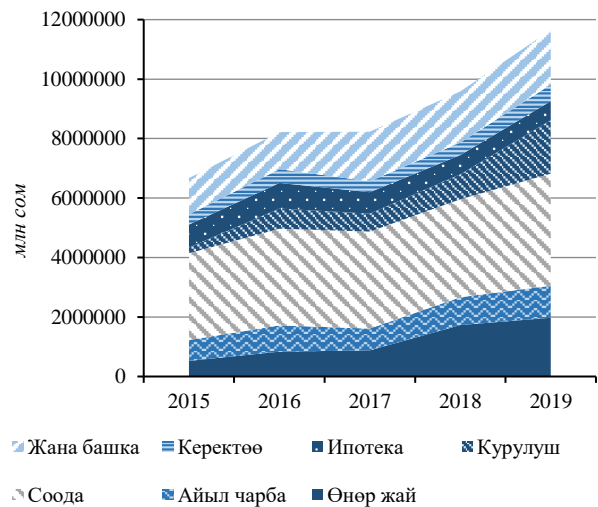
Коммерциялык банктар тарабынан түзүлгөн камдардын жыйынды көлөмү 2018-жылга салыштырмалуу 0,2 п.п. көбөйүп, жалпы кредит портфелинин 6,9 пайызын түзгөн. Мында атайын РППУнун үлүшү 2019-жылы жалпы камдар көлөмүнөн 65,5 пайызын түзгөн (2.2.4-график).

2.2.4-график. Жалпы жана атайын камдар

Булагы: Улуттук банк

2.2.5-график. Экономиканын тармактары боюнча классификацияланган кредиттердин көлөмү

Булагы: Улуттук банк

2019-жылдын акырына карата кредиттик тобокелдиктер, мурдагыдай эле, экономиканын соода тармагында жогору концентрацияланышы байкалган (2.2.5-график).

3-кыстырма. Коммерциялык банктардын кардарларын кредиттөө боюнча иликтөөлөрдүн жыйынтыктары

2019-жылдын жыйынтыгы боюнча берилген кредиттердин олуттуу бөлүгү (карыз алуучулардын кредиттеринин жыйынды көлөмүнүн 48,0 пайызы) мурункудай эле экономиканын өндүрүш секторунда¹² топтолгон, бул банк секторунун өлкөнүн ИДӨсүн түзүүдө катышкандыгын күбөлөндүрөт, мында берилген кредиттердин 16,9 пайызы импортту каржылоого багытталган (1-график).

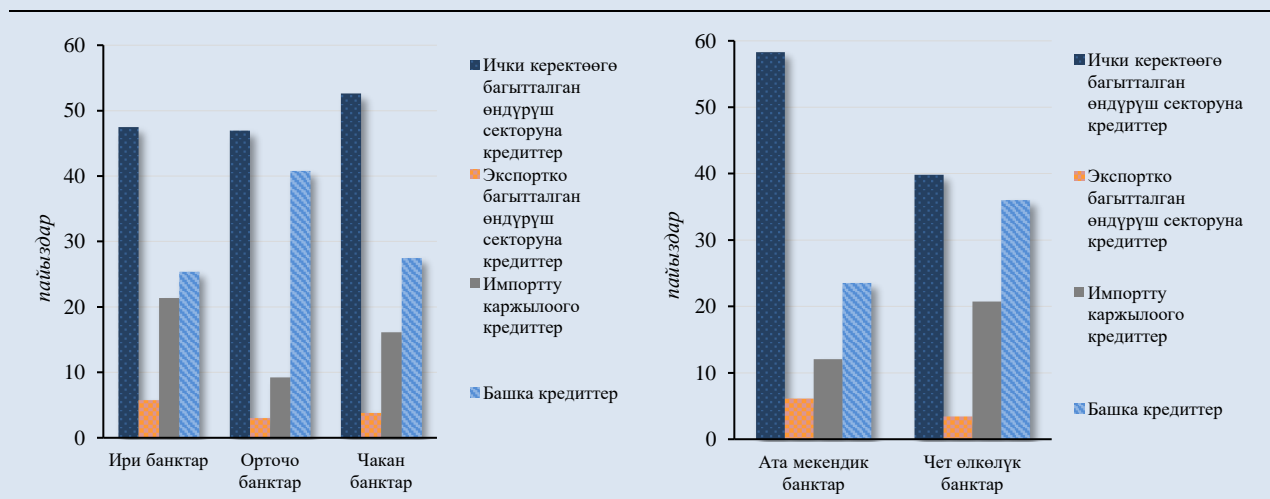
1-график. 2019-жылдын 31-декабрына карата кредиттердин тармактык түзүмү

Жергиликтүү банктардын кредит портфелинин 58,3 пайызы өндүрүш секторуна жана 12,1 пайызы – импортту каржылоого багытталган. Чет өлкө банктары да негизинен экономиканын өндүрүш секторуна кредит беришкен (39,8 пайыз), ал эми импортту каржылоого багытталган кредиттердин үлүшү 2019-жылы кредит портфелинин 20,7 пайызын түзгөн (2-график).

Булагы: Коммерциялык банктар

2-график. 2019-жылдын 31-декабрына карата банктардын топтору боюнча кредиттердин тармактык түзүмү

Булагы: Коммерциялык банктар

¹² Өндүрүш сектору дегенден улам, банк кардарларынын товарларды өндүрүүгө жана кызмат көрсөтүүлөрдү сунуштоого (курулуш, байланыш кызматтары жана ТТС, транспорттук кызматтар, кыймылсыз мүлктү ижарага алуу, мейманканалар, тойканалар ж.б.) байланыштуу ишин түшүндүрөт.

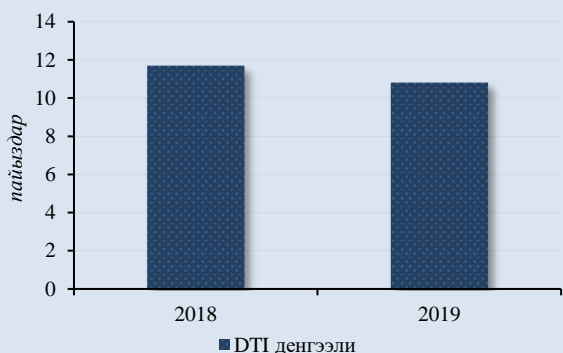

4-кыстырма. Коммерциялык банктардын ири кардарларын иликтөө жыйынтыктары

Карыз алуучулардын төлөөгө жөндөмдүүлүгү

2019-жылдын жыйынтыгы боюнча DTI¹³ көрсөткүчү боюнча эсептелинүүчү банктардын 15 ири кардарларынын карыз оорчулугунун деңгээли 10,8 пайызды түзгөн, бул 2018-жылдын ушул сыяктуу көрсөткүчүнөн 0,9 п.п. төмөн.

1-график. Банктардын 15 ири карыз алуучулары боюнча DTI деңгээли

Банктар тобу боюнча алганда эң көп карыз оорчулугу **ири банктардын** ири карыз алуучулары арасында байкалган (карыз алуучулардын негизги кирешесинин 14,1 пайыз) (1-таблица). Ошол эле учурда карыз оорчулугунун эң эле төмөн деңгээли орто сыяктуу эле, чакан банктардын ири карыз алуучулары менен бирдей деңгээлде болгон.

Булагы: Коммерциялык банктар, Улуттук банк

1-таблица. 2019-жылдын жыйынтыгы боюнча банктардын 15 ири карыз алуучуларынын карыздык жүктөмү

	Банк сектору	Ири банктар	Орто банктар	Чакан банктар
Кредиттер боюнча карыз калдыгы, млрд сом	35,7	19,5	8,2	7,9
15 ири карыз алуучунун кредиттеринин банк секторунун кредит портфелинин жалпы көлөмүндө салыштырма салмагы, пайыздарда	24,1	23,7	17,8	40,4
Кредиттер боюнча карызды тейлөөгө чыгашалардын карыз алуучулардын чогуу алгандагы кирешесине карата катышы, пайыздарда	10,8	14,1	6,2	6,2

Булагы: Коммерциялык банктар, Улуттук банк

2019-жылы чет өлкө банктарында карыз оорчулугунун деңгээли жергиликтүү банктарга салыштырмалуу жогору болгон (2-таблица).

2-таблица. 2019-жылдын жыйынтыгы боюнча жергиликтүү жана чет өлкө банктарындагы карыздык жүктөм

	Жергиликтүү банктар	Чет өлкө банктары
Кредиттер боюнча карыз калдыгы, млрд сом	16,3	19,4
15 ири карыз алуучунун кредиттеринин банк секторунун кредит портфелинин жалпы көлөмүндө салыштырма салмагы, пайыздарда	24,7	23,6
Кредиттер боюнча карызды тейлөөгө чыгашалардын карыз алуучулардын чогуу алгандагы кирешесине карата катышы, пайыздарда	4,9	15,9

Булагы: Коммерциялык банктар, Улуттук банк

¹³ DTI (debt-to-income) – карыз алуучунун кредит боюнча төлөө суммасынын (отчеттук мезгил ичинде негизги карыз суммасын жана пайыздык төлөөлөрдү кошо алганда) карыз алуучунун кредит берүү учурунда жарыяланган негизги жылдык кирешесине карата катышы.

Карыз алуучулардын кредит менен камсыз болуусу

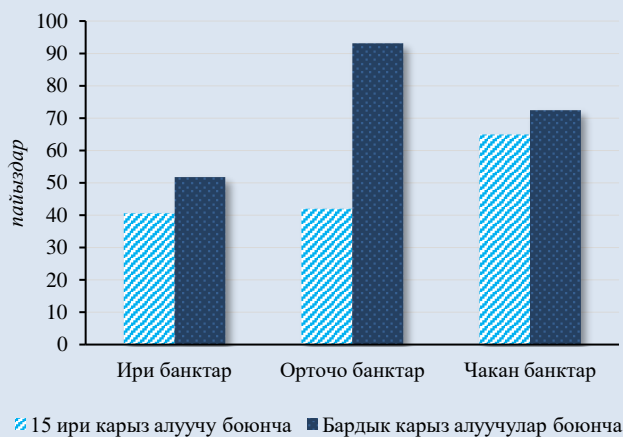
2019-жылдын жыйынтыгы боюнча банк сектору боюнча LTV¹⁴ айкын деңгээли 63,7 пайызды түзгөн. Күрөө менен камсыз болуу деңгээли кредиттик каражаттардын күрөөлүк мүлк менен камсыз болуусунун жогору деңгээлин тастыктоодо (2-график).

2-график. Ар бир коммерциялык банктын бардык карыз алуучулары жана 15 ири карыз алуучулары боюнча LTV деңгээли

Булагы: Коммерциялык банктар, Улуттук банк

3-график. 2019-жылдын 31-декабрына карата банктардын топтору боюнча бардык карыз алуучулар жана 15 ири карыз алуучулар боюнча LTV деңгээли

Булагы: Коммерциялык банктар, Улуттук банк

Мында ири банктардын LTV мааниси бүтүндөй банк сектору боюнча чакан жана орто банктарга караганда төмөн (3-график).

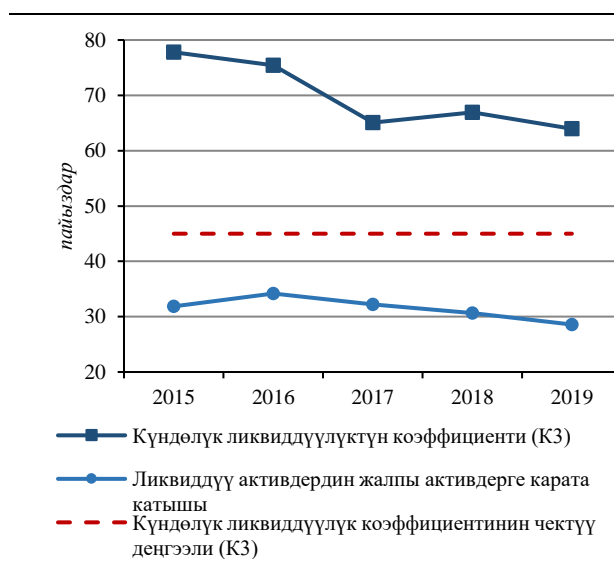
¹⁴ LTV (loan-to-value ratio) – сунушталган кредиттердин көлөмүнүн күрөөлүк камсыздоонун наркына карата катышы.

2.2.2. Ликвиддүүлүк тобокелдиги

Калктын банк секторуна карата ишеними банктар милдеттенмелерин өз убагында аткаруусуна жараша калыптанат, бул банктарда ликвиддүүлүк деңгээли жетиштүү экендигин көрсөтүүдө. Жөнгө салуу максаттарында ликвиддүүлүк тобокелдигине күндөлүк ликвиддүүлүктүн экономикалык ченеми аркылуу баа берилет¹⁵.

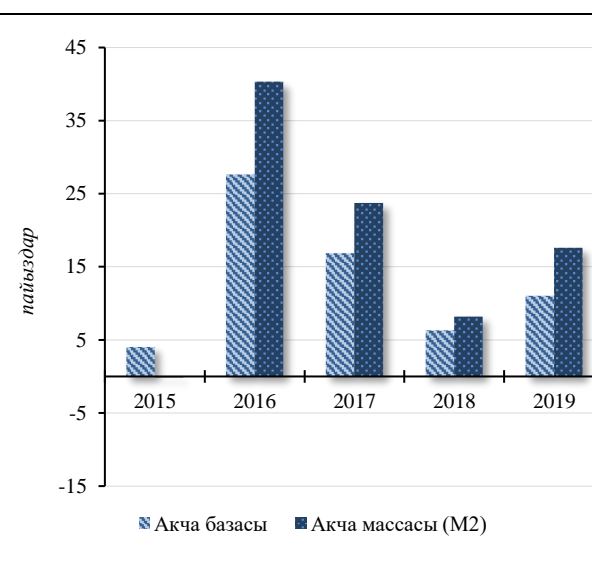
2019-жыл жыйынтыгы боюнча күндөлүк ликвиддүүлүк коэффициентинин 66,9 пайыздан (2018-жылдын биринчи жарымынын жыйынтыгы боюнча) 64,0 пайызга чейин төмөндөгөндүгү белгиленген (2.2.15-график).

2.2.15-график. Банк секторунун ликвиддүүлүк көрсөткүчтөрү

Булагы: Улуттук банк

2.2.16-график. Акча массасынын (M2) жана акча базасынын өсүш арымдары

Булагы: Улуттук банк

Банк секторунун ликвиддүүлүк коэффициентинин төмөндөшү күндөлүк милдеттенмелердин өсүш арымынын ликвиддүү активдердин өсүш арымынан артышы менен шартталган.

¹⁵ Күндөлүк ликвиддүүлүктүн экономикалык ченеми – Улуттук банк тарабынан белгиленген, банктар тарабынан милдеттүү аткарылууга тийиш болгон ченемдердин бири, ага ылайык ликвиддүү активдер (өзүндө банктардын кассаларындагы жана корреспонденттик эсептериндеги каражаттарды камтыган көрсөткүчтү эсептөө үчүн) кыска мөөнөттүү милдеттенмелерден 45 пайыздан төмөн эмес деңгээлде болууга тийиш.

2.2.1-таблица. Финансылык активдерди жана милдеттенмелерди төлөө мөөнөтү
2019-жылдын 31-декабрына карата абал боюнча, млн сом

Аталышы	Төлөө мөөнөтү					Бардыгы болуп
	1 айга чейин	1-3 ай	3-6 ай	6-12 ай	12 айдан ашык	
Бардыгы болуп финансылык активдер,	84 881	10 853	13 344	24 248	126 027	259 353
анын ичинде кардарларга кредиттер жана финансылык ижара	7 103	6 787	10 031	19 875	101 830	145 626
Бардыгы болуп финансылык милдеттенмелер,	103 227	10 637	17 238	26 782	44 944	202 828
анын ичинде жеке адамдардын депозиттери жана юридикалык жактардын мөөнөттүү депозиттери	43 379	7 176	10 319	19 991	18 944	99 809
Ажырым,	-18 345	216	-3 894	-2 534	81 083	56 525
анын ичинде кредиттер жана депозиттер боюнча	-36 276	-389	-287	-116	82 886	45 817

2.2.3. Концентрациялануу тобокелдиги

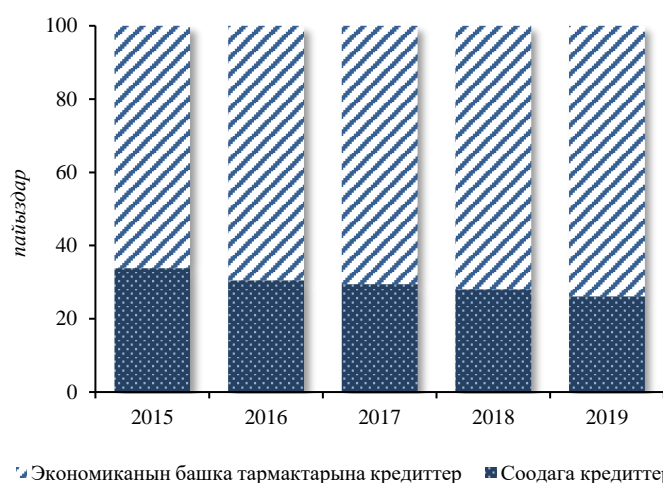
Ири каржылоо булактарынын концентрациялануусу

Кайтарым стресс-тесттин жыйынтыгы боюнча айрым банктар бирден бешке чейин ири каржылоо булактарынын¹⁶ агылып чыгышына байланыштуу таасирге туруштук бере алган эмес, мында ликвиддүүлүк ченеми 45 пайыздык чектен төмөн орун алган.

Кредиттердин концентрациялануусу

Айрым банктарда бирден бешке чейин ири карыз алуучулардын¹⁷ потенциалдуу дефолтко учурашы регулятивдик капиталды Улуттук банктын экономикалык ченеминен да төмөндөтүшү ыктымал.

2.2.17-график. Кредит портфелинин тармактык концентрацияланышы

Кредит портфелинин тармактык түзүмүндө бардык тармактарда кредиттөө көлөмүнүн жогорулоосунун алкагында соода кредиттеринин концентрациялануу деңгээлинин төмөндөгөндүгү байкалган. 2019-жыл жыйынтыгы боюнча соодага кредиттердин үлүшү 28,0 пайыздан 26,2 пайызга чейин төмөндөгөн (2.2.17-график).

Булагы: Коммерциялык банктар, Улуттук банк

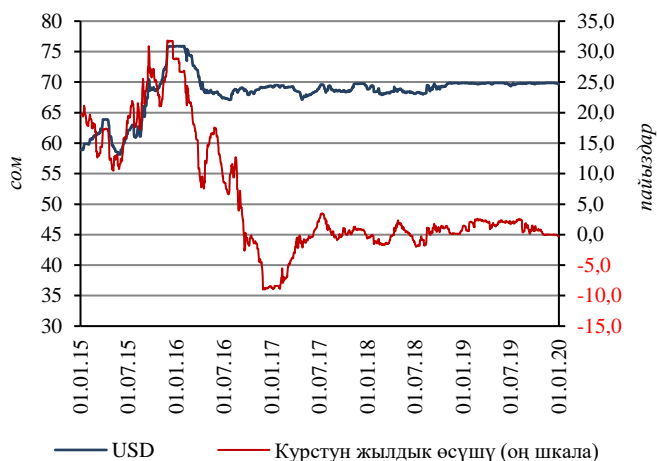
¹⁶ Ири каржылоо булактары катары кредиторлордун жана аманатчылардын каражаттарын (алынган кредиттер, эсептешүү эсептери, талап боюнча төлөнүүчү депозиттер жана мөөнөттүү депозиттер) түшүнүүгө болот.

¹⁷ Мында, банктын беш ири карыз алуучуларынын жалпы карызын түшүнүүгө болот.

2.2.4. Валюта тобокелдиги

2019-жыл жыйынтыгы боюнча банк секторунун валюта тобокелдигинин орточо жылдык деңгээли орточо катары бааланган.

2.2.18-график. USD/KGS номиналдык алмашуу курсунун динамикасы

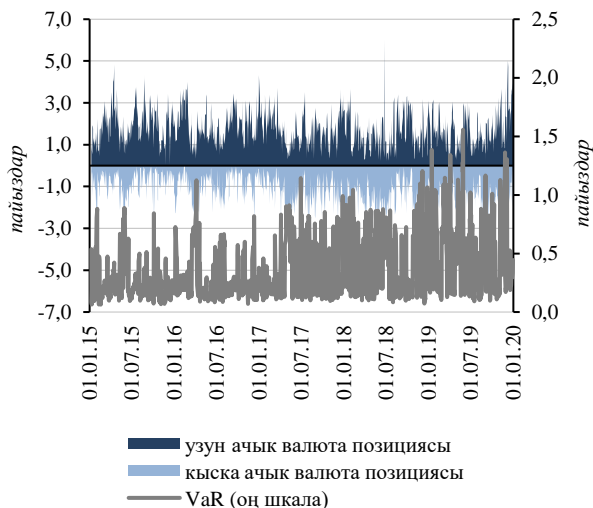

Булагы: Улуттук банк

Бүтүндөй алганда, банктар активдердин жана милдеттенмелердин ачык валюта позицияларын Улуттук банктын экономикалык ченемдеринде белгиленген лимиттердин чегинде сактап турган.

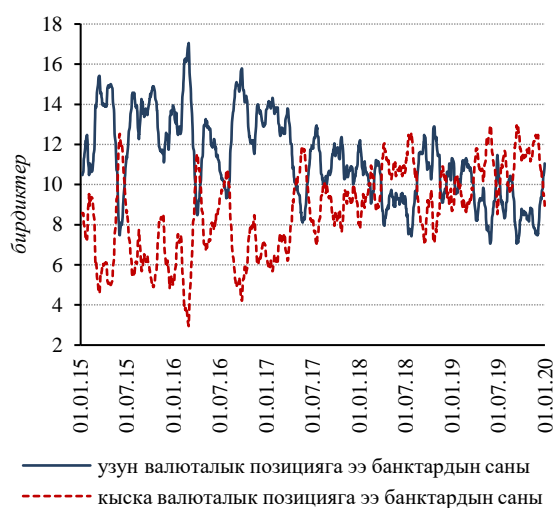
2019-жылы банк секторунун валюта позициясын кайра баалоодон тобокелдик минималдуу деңгээлде түптөлгөн (VaR: таза суммардык капиталдын 0,1–1,6 пайызы, 2.2.19-график), б.а. банктар валюта менен иш алып барууда консервативдик саясатка таянып, валюта тобокелдигине анча дуушарланган эмес.

2.2.19-график. Ачык валюталык позициянын (ОВП) жана кайра баалоо тобокелдигинин динамикасы (VaR) ТСКдан пайыздарда

Булагы: Улуттук банк

2.2.20-график. Банктардын валюталык позициясы

Булагы: Улуттук банк

5-кыстырма. Кредиттик жана валюта тобокелдиктери

2019-жылдын акырына карата абал боюнча кредит портфелинин жалпы көлөмүнүн 22,3 пайызын чет өлкө валютасында орду жабылган кредиттер түзгөн, мында карыз алуучулар кирешелерди улуттук валютада алышкан (1-график). Кредит портфелинин мындай көлөмү кредиттик жана валюталык тобокелдиктерге дуушарланышы ыктымал.

Валюта тобокелдигинин кредиттик тобокелдикке таасири 2-графикте көрсөтүлгөн, анда кредиттер тобу боюнча классификацияланган кредиттердин үлүшү чагылдырылган:

- 1-топ – 15,8 пайыз, мында карыз алуучу негизги кирешесин улуттук валютада алат, ал эми кредиттерин чет өлкө валютасында төлөйт;
- 2-топ – 5,4 пайыз, мында карыз алуучу төлөөгө тийиш болгон негизги кирешелерди жана кредиттерди бирдиктүү валютада алат;
- 3-топ – 31,4 пайыз, карыз алуучу негизги кирешесин чет өлкө валютасында алат, ал эми кредиттерин улуттук валютада төлөйт.

1-график. Кредиттердин топтору боюнча кредит портфели¹⁸

2-график. Кредиттердин топтору боюнча классификацияланган кредиттердин үлүшү¹⁹

Булагы: коммерциялык банк, кредит портфелинин көлөмү овердрафттар боюнча кредиттерди эске албаганда көрсөтүлгөн.

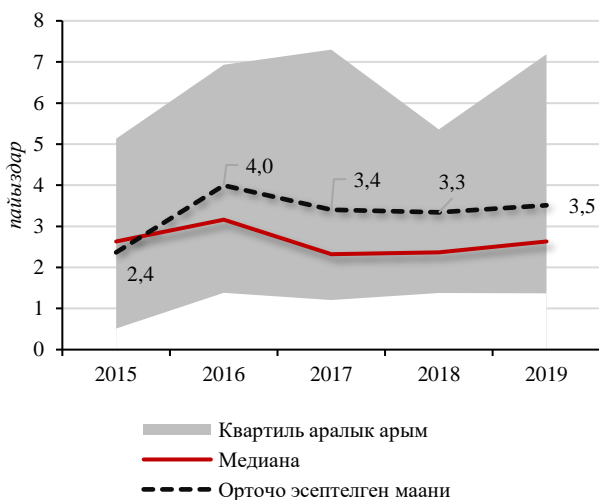
¹⁸ Бул графикте кредиттер топторго бөлүштүрүү менен көрсөтүлгөн. Мисалы, 1-топ боюнча кредиттердин көлөмү 2019-жылдын 31-декабрына карата 32,2 млрд сомду же кредит портфелинин жалпы көлөмүнүн (144,7 млрд сом) 22,3 пайызын түзгөн.

¹⁹ Бул графикте кредит портфелиндеги классификацияланган кредиттердин ар бир кредиттик топтогу үлүшү чагылдырылган. Мисалы, 2019-жылдын 31-декабрына карата 1-топ боюнча классификацияланган кредиттердин көлөмү 5,1 млрд сомду же 1-топ боюнча кредит портфелинин көлөмүнүн (32,2 млрд сом) 15,8 пайызын түзгөн.

2.2.5. Пайыздык тобокелдик

2019-жыл жыйынтыгы боюнча финансы секторунда пайыздык тобокелдиктин бир аз жогорулашы байкалган.

2.2.21-график. Пайыздык тобокелдик динамикасы (VaR) ТСКдан пайыздарда

Булагы: Улуттук банк

Пайыздык тобокелдиктин (VaR) таза суммардык капиталдын 3,3 пайызынан 3,5 пайызына чейин бир аз көбөйүүсү пайыздык чендердин өзгөрүүсүнө ийкемдүү келген финансылык активдер менен милдеттенмелер ортосунда ордун жабуу мөөнөттөрү боюнча ажырымдын азайышы менен шартталган.

2010-2019-жылдар аралыгында пайыздык тобокелдиктин орточо өлчөмү жол берилген чекте (таза суммардык капиталдан 2,4 – 4,0 пайыз) катталган.

2.2.22-график. Жеке адамдардын мөөнөттүү депозиттеринин орточо салмактанып алынган пайыздык чендеринин динамикасы

Булагы: Коммерциялык банктар, Улуттук банк

2.2.23-график. Пайыздык тобокелдикке дуушар болгон активдердин жана милдеттенмелердин кумулятивдик ажырымы

Булагы: Улуттук банк

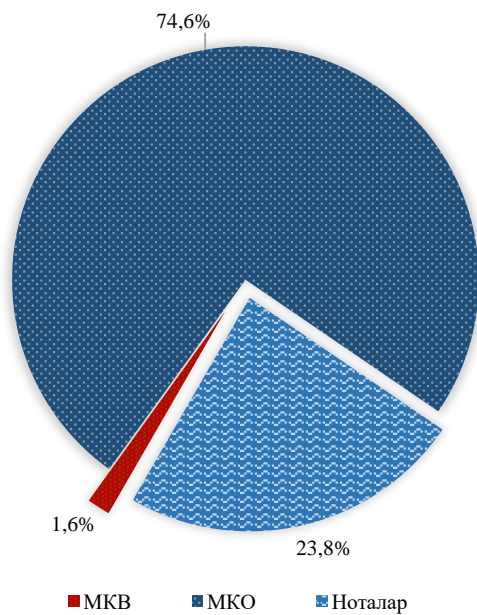

2.2.6. "Дуушарлануу" тобокелдиги

Мындай талдап-иликтөөнүн максаты – банктар аралык кредиттөөдө орун алышы ыктымал болгон “дуушарлануу” тобокелдигине баа берүү саналат, ал ликвиддүүлүккө тиешелүү проблемалар келип чыккан учурда бири-бирине терс таасирин тийгизиши ыктымалдыгын шартташы мүмкүн.

2019-жыл жыйынтыгы боюнча банктар аралык бүтүмдөрдүн көлөмү 38,8 млрд сомду түзгөн²⁰.

2.2.24-график. 2019-жылдын ичинде резидент-банктар ортосунда келишилген банктар аралык кредиттик бүтүмдөрдүн көлөмүн күрөөлүк камсыздоого жараша бөлүштүрүү

Булагы: Улуттук банк

Кыргыз Республикасынын банк секторунда банктар аралык рыноктогу кредиттердин орду, негизинен, жогору ликвиддүү мамлекеттик баалуу кагаздар түрүндөгү күрөөлүк камсыздоо менен жабылат (2.2.24-график).

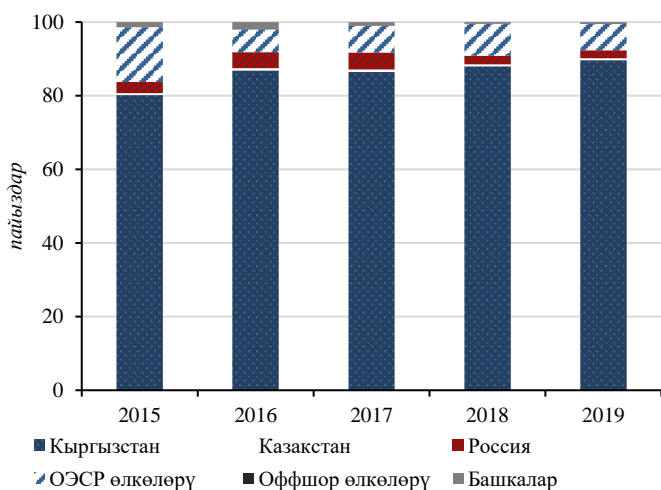
Бүтүндөй алганда, Кыргызстандын банктар аралык кредиттик рыногунда “дуушарлануу” тобокелдигинин орун алышы ыктымалдыгы төмөн, бул жогору ликвиддүү күрөөлүк камсыздоонун болушу менен шартталган.

²⁰ Мында, 2019-жыл ичинде резидент банктар ортосунда келишилген бүтүмдөрдүн жалпы көлөмүн түшүнүүгө болот.

2.2.7. Өлкөлүк тобокелдик²¹

Бүтүндөй алганда, резидент эместерде жайгаштырылган активдердин көлөмү 2019-жылдын 31-декабрына карата 27,1 млрд сомду же банк секторунун активдеринин жалпы көлөмүнүн 10,4 пайызын түзөт. Жайгаштыруулардын кыйла жогору концентрацияланышы Кыргыз Республикасынын банк секторунун активдеринин жалпы көлөмүнүн 7,1 пайыз же 18,6 млрд сом өлчөмүндөгү олуттуу бөлүгү – Экономикалык кызматташуу жана өнүктүрүү уюмуна²² кирген өлкөлөрдүн аймагында концентрацияланган.

2.2.25-график. Активдердин географиялык түзүмү

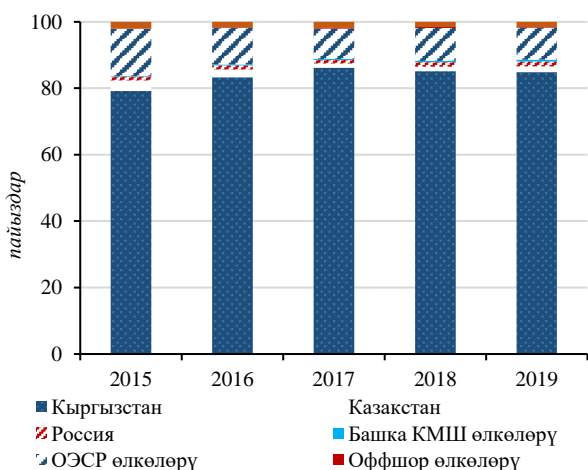
Булагы: Улуттук банк

Чет өлкөдө жайгаштырылган активдердин негизги үлүшү корреспонденттик жана депозиттик эсептерде 24,5 млрд сом же резидент эместерде жайгаштырылган активдердин жалпы көлөмүнүн 90,3 пайызы өлчөмүндө топтоштурулган.

2019-жыл жыйынтыгы боюнча Кыргыз Республикасынын банктарынын резидент эместер алдында милдеттенмелери 30,8 млрд сомду же банк секторунун милдеттенмелеринин жалпы көлөмүнүн 15,2 пайызын түзгөн. Мындай ресурстардын негизги үлүшү резидент эмес банктардан кредиттер жана депозиттер түрүндө 29,7 млрд сом же резидент эместер алдында

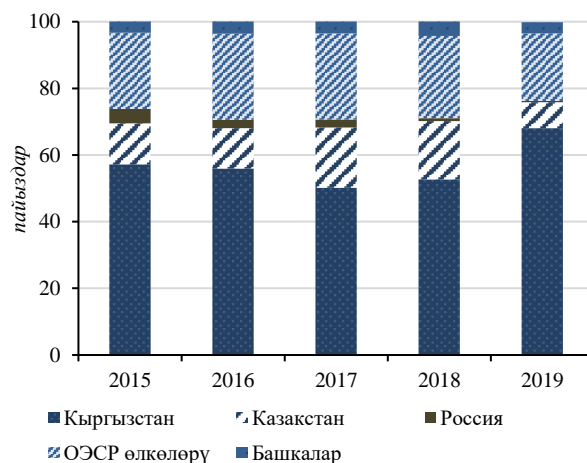
милдеттенмелердин жалпы көлөмүнүн 96,5 пайыз өлчөмүндө тартылган. Экономикалык кызматташуу жана өнүктүрүү уюмуна кирген өлкөлөргө банк секторунун милдеттенмелеринин жалпы көлөмүнүн 9,6 пайызы, Россия жана Казакстанга – тиешелүүлүгүнө жараша 1,8 жана 1,5 пайызы туура келет (2.2.26-график).

2.2.26-график. Милдеттенмелердин географиялык түзүмү

Булагы: Улуттук банк

2.2.27-график. Өлкөлүк белгиси боюнча уставдык капитал

Булагы: Улуттук банк

²¹ Коммерциялык банктардын маалыматтары.

²² Экономикалык кызматташуу жана өнүктүрүү уюму (ОЭСР) – өкүлчүлүк демократия жана эркин рыноктук экономика принциптерин тааныган өнүккөн өлкөлөрдүн эл аралык экономикалык уюму.

2019-жыл жыйынтыгы боюнча чет өлкө капиталы 9,1 млрд сомду же банк секторунун уставдык капиталынын жалпы көлөмүнүн 31,9 пайызын (28,6 млрд сомду) түзгөн. Чет өлкө капиталынын негизги үлүшү (2.2.27-график) төмөнкүлөргө таандык:

- Экономикалык кызматташуу жана өнүктүрүү уюмуна кирген өлкөлөрдүн резиденттерине – 20,3 пайыз,
- Казакстандын резиденттерине – 7,7 пайыз,
- Россиянын резиденттерине – 0,4 пайыз.

2.3. Банк секторуна “кайтарым” стресс-тестирлөө жүргүзүү

2.3.1. Кредиттик тобокелдикке “кайтарым” стресс-тестирлөө жүргүзүү²³

Кредиттик тобокелдикти “кайтарым” стресс-тесттен өткөрүү аркылуу кредит портфелинде “классификацияланбаган” кредиттердин²⁴ максималдуу жол берилген үлүшү эсептелген, ал “классификациялангандар” категориясына өтүү менен капиталдын жеткиликтүүлүк коэффициентин чектүү 12 пайыз деңгээлине чейин төмөндөтүшү мүмкүн.

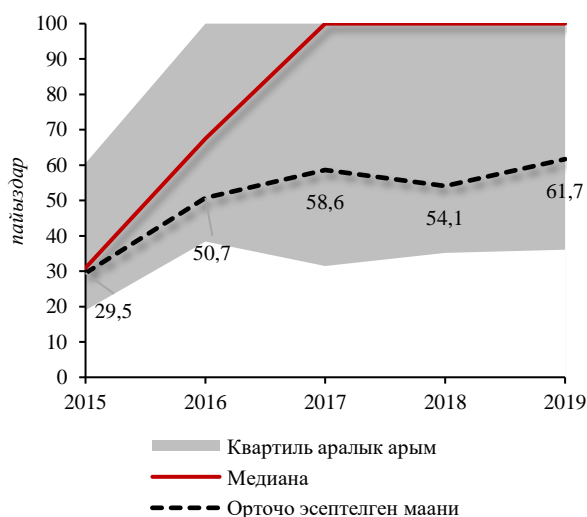
Бул ыкма банктардын буфер капиталынын запасын (таза суммардык капиталды) аныктоого мүмкүндүк берет, ал “классификацияланбаган” кредиттердин “классификацияланган” кредиттер²⁵ категориясына өткөндүгүнө байланыштуу РППУ боюнча кошумча чегерүүлөрдүн ордун жабышы ыктымал.

Мындан тышкары, бул ыкма классификацияланган кредиттердин максималдуу өсүш арымын эсептөөгө мүмкүндүк берет, анда капитал шайкештиги (К2.1) 12 пайыз чектүү деңгээлге чейин төмөндөйт.

Банк секторун “кайтарым” стресс-тесттен өткөрүүнүн натыйжасында 2019-жылдын 31-декабрына карата абал боюнча “классификацияланган” кредиттер категориясына өткөрүлүп жаткан “классификацияланбаган” кредиттердин максималдуу жол берилген үлүшү банк сектору боюнча орточо алганда 61,7 пайызды түзгөн (2.3.1-график).

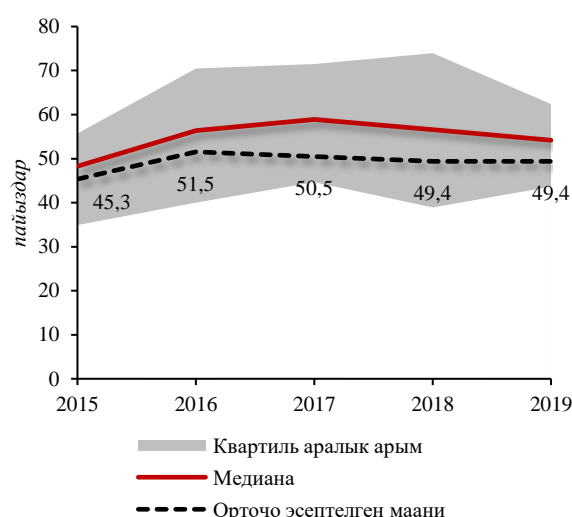
Ошентип, банк сектору кредит портфелинин сапатынын олуттуу начарлоосуна туруштук бериши мүмкүн, анын ордун жабуу үчүн орточо алганда таза суммардык капиталдын 49,4 пайызына чейин кошумча РППУ түзүү талап кылынат (2.3.2-график).

2.3.1-график. “Иштеп жаткан”²⁶ кредиттердин “классификацияланган”²⁷ кредиттерге өтүүчү максималдуу жол берилген үлүшү
классификацияланбаган кредиттерден пайыздарда

Булагы: Улуттук банк

2.3.2-график. Кошумча РППУ, мында аларды түзүүдө КДК 12 пайызга чейин төмөндөшү мүмкүн
ТСКдан пайыздарда

Булагы: Улуттук банк

²³ Проблемалуу банктарды эске албаганда.

²⁴ “Нормалдуу” категориясынын кредиттерин эске албаганда, алар тобокелдиксиз катары саналат.

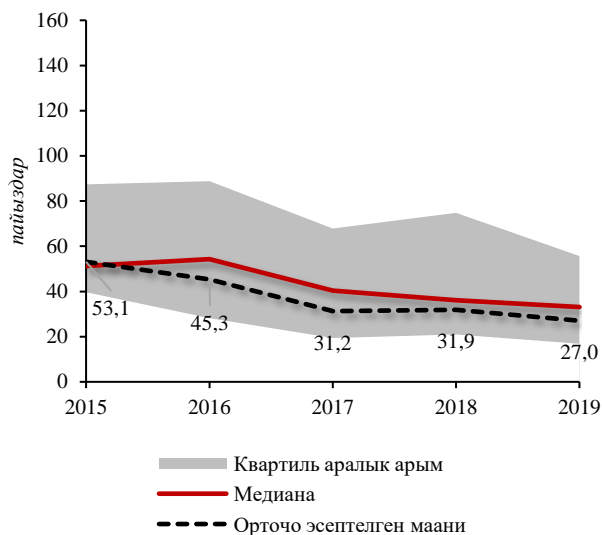
²⁵ Мында, “иштеп жаткан” кредиттердин “классификацияланган” категориясына өтүшү үч категория (“субстандарттык”, “шектүү” жана “жоготуулар”) боюнча бирдей жүрөт.

²⁶ Тобокелдиксиз болуп саналган “нормалдуу” категориясындагы кредиттерди эске албаганда.

²⁷ Мында, капиталдын жеткиликтүүлүк коэффициенти 12 пайыз деңгээлине чейин төмөндөтүлөт.

2.3.2. Ликвиддүүлүк тобокелдигине “кайтарым” стресс-тестирлөө жүргүзүү

2.3.3-график. Депозиттердин агылып чыгуу өлчөмү, мында КЗ 45 пайызга чейин төмөндөйт кардарлардын депозиттеринин жалпы көлөмүнөн пайыздарда

Булагы: Улуттук банк

ишканалардын депозиттеринин жалпы көлөмүнүн орточо алганда 27,0 пайызынын ордун жабууга жөндөмдүү экендигин көрсөткөн (2.3.1-таблица).

Банк секторунун ликвиддүүлүк тобокелдигине баа берүү үчүн ликвиддүү активдер запасы эсептелген, ал Улуттук банктын күндөлүк ликвиддүүлүк боюнча экономикалык ченемин бузууга жол бербестен, калктын жана финансылык эмес ишканалардын депозиттеринин агылып чыгуу көлөмүнүн ордун потенциалдуу негизде жабууга жөндөмдүү.

Таасир – бул жеке адамдардын жана финансылык эмес ишканалардын депозиттеринин агылып чыгуусунун максималдуу көлөмү, ал ликвиддүүлүк ченемин 45 пайыз чектүү деңгээлге чейин төмөндөтүшү мүмкүн.

“Кайтарым” стресс-тесттин натыйжалары (2.3.3-график), 2019-жылдын акырына карата абал боюнча банк секторунун ликвиддүү активдеринин айкын көлөмү калктын жана финансылык эмес

2.3.3. Рыноктук тобокелдикти “кайтарым” тресс-тестирлөө

Рынок тобокелдигин “кайтарым” стресс-тесттен өткөрүү жыйынтыктары 2019-жылдын акырына карата абал боюнча банк сектору тике пайыздык жана валюталык тобокелдиктерге бир аз ийкемдүү экендигин көрсөтүүдө.

Пайыздык тобокелдик

1-сценарий – кредиттер боюнча орточо алынган пайыздык чендин төмөндөшү, мында капиталдын шайкештик деңгээли чектүү деңгээлге чейин (12 пайыз) төмөндөйт.

“Кайтарым” стресс-тестирлөөнүн натыйжалары банк секторунун тике пайыздык тобокелдикке карата бир аз ийкемдүү экендигин көрсөтүп турат. Кредиттер боюнча пайыздык чендердин орточо деңгээлинин 16,6 пайыздык пунктка төмөндөшү капиталдын шайкештик деңгээлин 12 пайыз деңгээлине чейин төмөндөтүшү мүмкүн (2.3.1-таблица).

Жалпысынан, “кайтарым” стресс-тестирлөөнүн жыйынтыгы боюнча банк секторунда пайыздык тобокелдик деңгээли төмөн экендиги белгиленген.

Валюталык тобокелдик (кайра баалоо тобокелдиги)

Банк секторунун валюта тобокелдигине баа берүү үчүн ал капитал шайкештигине жана таза пайдага таасирин тийгизген АКШ доллары курсунун максималдуу өсүш арымы эсептелген.

1-сценарий – сомдун АКШ долларына карата алмашуу курсунун максималдуу өсүш арымы, мында капиталдын шайкештик деңгээли (K2.1) чектүү деңгээлге чейин (12 пайыз) төмөндөйт.

“Кайтарым” стресс-тестирлөөнү эсептөөлөр, банк сектору активдерди жана милдеттенмелерди кайра баалоо тобокелдигинин төмөн деңгээлине ээ экендигин көрсөтүүдө жана валюталык тобокелдикке карата төмөн ийкемдүүлүккө ээ экендигин тастыктоодо (2.3.1-таблица).

2-сценарий – сомдун АКШ долларына карата алмашуу курсунун максималдуу өсүш арымы, мында коммерциялык банктардын таза пайдасы нөлдүк деңгээлге чейин төмөндөйт.

“Кайтарым” стресс-тестирлөөнүн натыйжалары, коммерциялык банктар тике валюта тобокелдигинин таасирине туруштук берүү мүмкүнчүлүгүн тастыктаган (2.3.1-таблица).

2.3.1-таблица. 2019-жылдын 31-декабрына карата абал боюнча “кайтарым” стресс-тестирлөөнүн жалпы жыйынтыктары

		Банк сектору
	Кредиттик тобокелдик	
1-сценарий	"Классификацияланган" категорияга өткөн классификацияланбаган кредиттердин үлүшү, <i>пайыздарда</i>	61,7
	Пайыздык тобокелдик	
1-сценарий	Кредиттер боюнча орточо салмактанып алынган пайыздык чендердин төмөндөшү, мында капиталдын жетиштүүлүк коэффициенти 12% чейин төмөндөйт, <i>пайыздык пункттарда</i>	16,6
	Валюта тобокелдиги	
1-сценарий	USD/ KGS курсунун өсүш арымы ($\pm$), мында капиталдын жетиштүүлүк коэффициенти 12% чейин төмөндөйт, <i>пайыздарда</i>	Коммерциялык банктар валюта тобокелдигинин таасирине туруштук бере алышат (валюта курсунун 100 пайыздан көбүрөөк өзгөрүшү)
2-сценарий	USD/ KGS курсунун өсүш арымы ($\pm$), мында таза пайда нөлдүк деңгээлге чейин төмөндөйт, <i>пайыздарда</i>	
	Ликвиддүүлүк тобокелдиги	
1-сценарий	Депозиттердин жана кредиттердин жалпы көлөмүнөн кардарлардын депозиттеринин жана алынган кредиттердин үлүшүнүн агылып чыгуусу, мында күндөлүк ликвиддүүлүк коэффициенти 45 пайызга чейин төмөндөйт, <i>пайыздарда</i>	27,0

III. БАНК ЭМЕС ФИНАНСЫ-КРЕДИТ УЮМДАРЫ

Бүтүндөй алганда, банк эмес финансы-кредит уюмдары (БФКУ) системасынын абалы жетишээрлик туруктуу катары мүнөздөлгөн. Негизги көрсөткүчтөрдүн: активдердин, кредит портфелинин, ресурстук базанын өсүшү белгиленген. Стресс-тесттердин натыйжалары БФКУ системасынын кредиттик тобокелдиги орточо деңгээлде экендигин көрсөткөн.

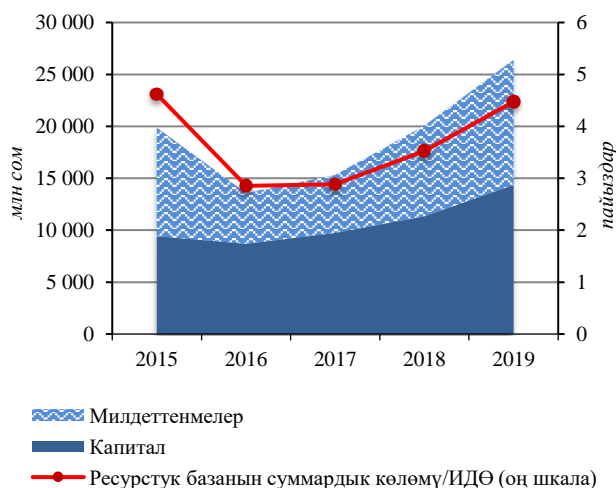
Микрофинансылык уюмдардын жана кредиттик союздардын кредиттери боюнча орточо салмактанган пайыздык чендери 2018-жылга салыштырганда төмөн катталган.

3.1. Негизги тенденциялар

Кыргыз Республикасында 2019-жылдын 31-декабрына карата абал боюнча Улуттук банк тарабынан лицензияланууга жана жөнгө салынууга тийиш болгон банк эмес финансы-кредит уюмдарынын системасында: адистештирилген финансы-кредит уюму – “КСФК” ААКсы, 95 кредиттик союз, 137 микрофинансылык уюм (анын ичинде 9 микрофинансылык компания, 89 микрокредиттик компания жана 39 микрокредиттик агенттик) жана 401 алмашуу бюросу камтылган.

Ресурстар

3.1.1-график. БФКУнун милдеттенмелеринин жана капиталынын динамикасы

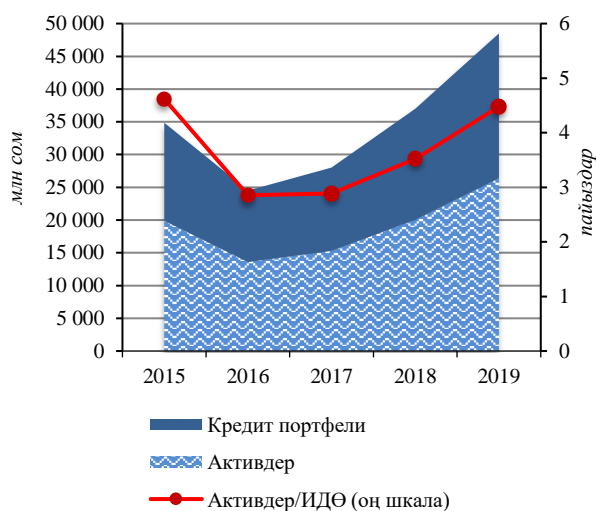
2019-жыл жыйынтыгы боюнча БФКУнун милдеттенмелери 2018-жылга салыштырганда 38,2 пайызга көбөйүп, 12,0 млрд сом өлчөмүндө түптөлгөн. БФКУнун капиталы 2019-жылдын 31-декабрына карата 26,6 пайызга көбөйүп, 14,4 млрд сомду түзгөн (3.1.1-график).

Булагы: Улуттук банк

Активдер

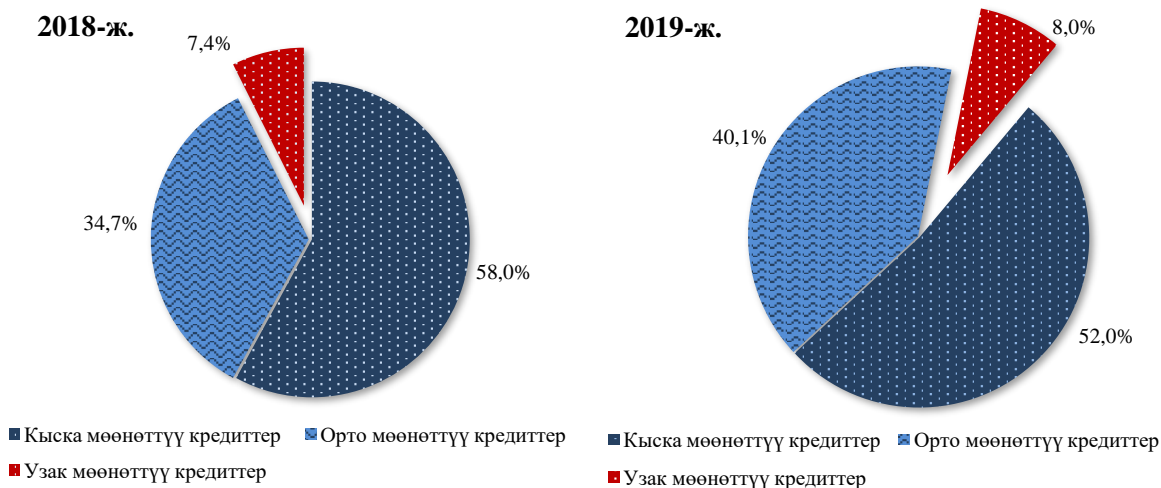
3.1.2-график. БФКУнун активдеринин жана кредиттеринин динамикасы

Булагы: Улуттук банк

2019-жыл ичинде БФКУ тарабынан сунушталган төлөө мөөнөтү боюнча кредиттер түзүмүндө кыска мөөнөттүү кредиттик ресурстардын үлүшүнүн азайышы жана орто мөөнөттүү жана узак мөөнөттүү кредиттердин үлүшүнүн көбөйүшү байкалган (3.1.3-график).

3.1.3-график. БФКУнун кредит портфелинин төлөө мөөнөттөрү боюнча түзүмү²⁹

Булагы: Улуттук банк

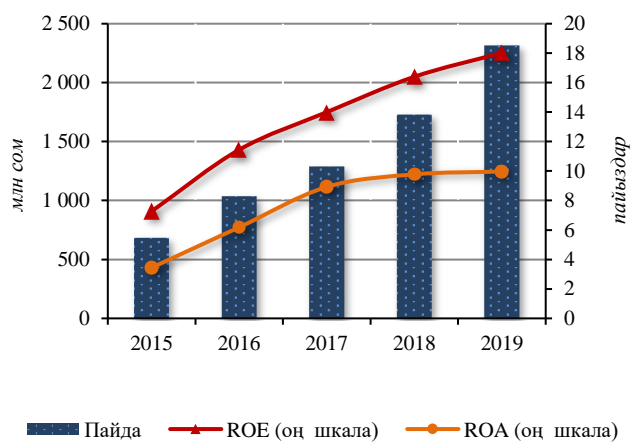
БФКУнун кредит портфелинин олуттуу бөлүгү аларда топтоштурулган негизги региондор катары (чогуу алгандагы кредит портфелинин 72,3 пайызы) Бишкек шаары, Чүй, Ош жана Жалал-Абад областтары саналат, бул республиканын аталган региондорунда катталган иш жигердүүлүккө байланыштуу келип чыккан.

²⁸ “КСФК” ААКсын эске албаганда.

²⁹ Бир мезгил ичиндеги маалыматтар.

Кирешелүүлүк³⁰

3.1.4-график. БФКУнун кирешелүүлүк көрсөткүчтөрүнүн динамикасы³¹

2019-жыл жыйынтыгы боюнча БФКУнун таза пайдасы 2018-жылга салыштырганда 34,0 пайызга көбөйүп, 2,3 млрд сомду түзгөн. 2019-жылга карата ROA кирешелүүлүк көрсөткүчү 0,2 п.п. жогорулап, 10,0 пайыз, ал эми ROE көрсөткүчү 1,6 п.п. жогорулап, 18,0 пайыз чегинде түптөлгөн (3.1.4-график).

Булагы: Улуттук банк

³⁰ ROA жана ROE индикаторлору жылдык эсептөөдө алынган.

³¹ “КСФК” ААКсын эске албаганда.

3.2. Банк эмес финансы-кредит уюмдарынын тобокелдиктери

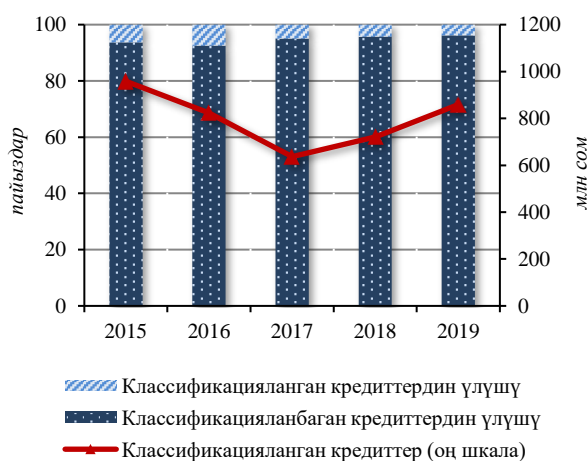
БФКУнун ишинде келип чыгышы ыктымал болгон тобокелдиктердин негизги факторлору катары кредит портфелинин сапаты, тармактык жана институционалдык концентрация, ошондой эле БФКУ секторунун тышкы карызынын абалы саналат.

БФКУнун кредит портфелинин сапаты

2019-жылдын акырына карата абал боюнча БФКУнун кредит портфелиндеги классификацияланган кредиттердин үлүшү 3,9 пайызды түзгөн, мында алардын номиналдык көлөмүнүн 2018-жылга салыштырганда 138,6 млн сомго же 19,2 пайызга көбөйгөндүгү байкалган (3.2.1-график)

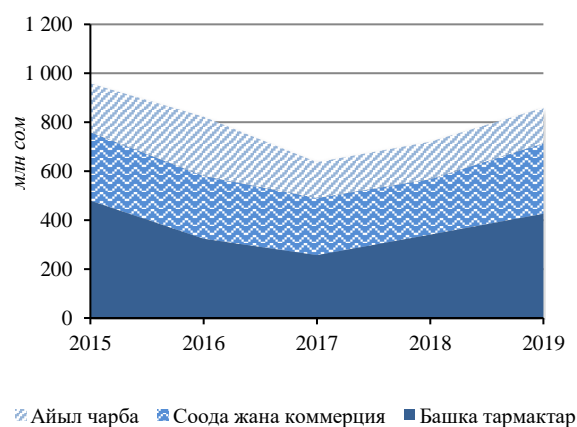
2019-жыл жыйынтыгы боюнча БФКУнун классификацияланган кредиттеринин түзүмүндө айыл чарбасына берилген тейлөөгө алынбаган кредиттер үлүшүнүн 2018-жылга салыштырганда (4,3 пайыздык пунктка) төмөндөшү жана соодага берилген тейлөөгө алынбаган кредиттер үлүшүнүн (2,1 пайыздык пунктка) көбөйүшү белгиленген. БФКУнун классификацияланган кредиттеринин жалпы көлөмүндөгү алардын үлүшү тиешелүүлүгүнө жараша 16,9 жана 33,5 пайызды түзгөн (3.2.2-график).

3.2.1-график. БФКУнун кредит портфелинин сапаты

Булагы: Улуттук банк

3.2.2-график. БФКУнун экономиканын тармактары боюнча классификацияланган кредиттеринин түзүмү

Булагы: Улуттук банк

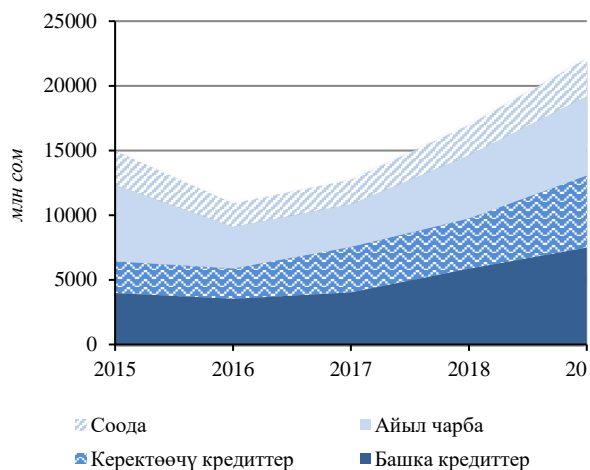
Тармактык концентрация

БФКУнун кредит портфели айыл чарбасына (БФКУнун кредиттеринин жалпы көлөмүнүн 27,7 пайызы), ошондой эле керектөө кредиттерине жана соодага (кредит портфелинин жалпы көлөмүнүн, тиешелүүлүгүнө жараша, 25,3 жана 13,1 пайыз) багытталган (3.2.3-график). Айыл чарбасын кредиттөө аба-ырайы шарттарына байланыштуу жогору тобокелдиктер менен коштолгон.

Институционалдык концентрация

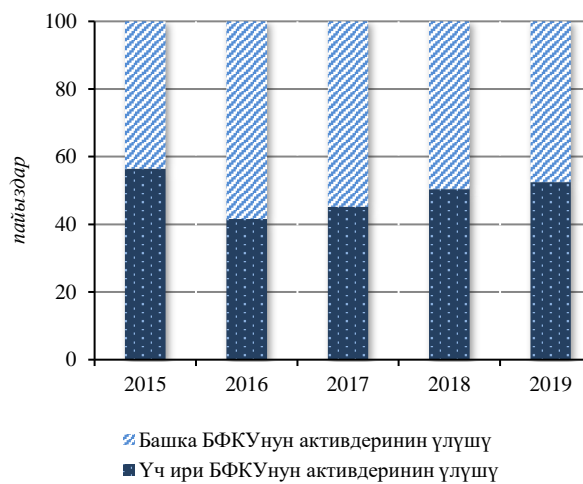
2019-жыл жыйынтыгы боюнча үч ири БФКУнун активдеринин үлүшү 2018-жылга салыштырганда 2,2 пайыздык пунктка көбөйүп, БФКУ системасынын активдеринин жалпы көлөмүнүн 52,5 пайызын түзгөн (3.2.4-график).

3.2.3-график. БФКУнун кредит портфелинин тармактык түзүмү

Булагы: Улуттук банк

3.2.4-график. БФКУнун активдеринин институционалдык түзүмү

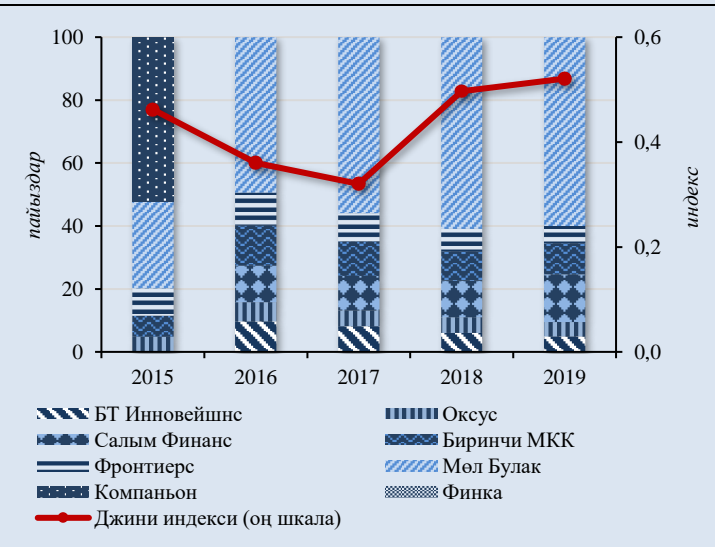
Булагы: Улуттук банк

6-кыстырма. Концентрациялануу индексинин негизинде БФКУ системасынын ишине баа берүү³²

Херфиндаль-Хиришман индекси

БФКУ системасында концентрациялануу тобокелдигин талдап-иликтөө максатында Херфиндаль-Хиришман индекси³³ эсептелип чыккан. 2019-жылдын акырына карата абал боюнча БФКУ системасы үчүн индекстин мааниси 1 527,2 пунктуу түзгөн. Эмпирикалык эрежеге³⁴ ылайык, алынган маани БФКУнун активдеринин орто көлөмдө концентрациялануусун же микрофинансылык рыноктун орточо концентрациялануусун тастыктайт.

1-график. Джини индексинин жана 6 ири БФКУнун активдеринин динамикасы

Джини индекси

БФКУнун активдеринин бирдей бөлүштүрүлүшүнө баа берүү максатында Джини индекси эсептелип чыккан. 2019-жылдын акырына карата абал боюнча индекстин мааниси концентрациялануу деңгээлинин бир учурда көбөйгөн шартта 0,52 түзгөн (1-график).

Булагы: Улуттук банк

³² Концентрациялануу индекстери 6 ири БФКУнун маалыматтарынын негизинде эсептелген.

³³ $H = \sum_{i=1}^n (\text{үлүшү } i)^2$.

³⁴ Рыноктун концентрациялануу деңгээлин аныктоо үчүн төмөнкүдөй эмпирикалык эрежелер колдонулган:

- индекс 0,1ден (же 1.000) төмөн мааниге ээ – рыноктун бир аз концентрацияланышы,
- индекс 0,1ден 0,18ге (же 1.000ден 1.800ге) чейинки мааниге ээ – рыноктун орточо концентрацияланышы,
- индекс 0,18ден (же 1.800) жогору мааниге ээ – рыноктун жогору деңгээлде концентрацияланышы.

БФКУнун тышкы карызынын абалы

2019-жылдын акырына карата абал боюнча БФКУнун тышкы карызынын көлөмү 84,9 млн АКШ долларын түзгөн. БФКУнун тышкы карызынын олуттуу бөлүгү чет өлкөлүк финансы-кредит уюмдары тарабынан сунушталган кредиттерге (БФКУнун тышкы карызынын жалпы көлөмүнүн 97,3 пайызы), калган бөлүгү (2,7 пайыз) – эл аралык финансылык институттардан кредиттерге туура келген.

2019-жыл жыйынтыгы боюнча ири БФКУнун тышкы карызы 2018-жылга салыштырганда 29,3 пайызга көбөйүп, 73,4 млн АКШ долларын түзгөн.

3.3. БФКУ системасын стресс-тестирлөө

БФКУнун кредиттик тобокелдигин стресс-тесттен өткөрүү

Анда кредит портфелинин сапатынын начарлоосунун бүтүндөй БФКУ системасына таасири эсептелинуучү жөнгө салуу таасирине талдап-иликтөөлөр жүргүзүлгөн.

Стресс-тест өткөрүүдө төмөнкү үч сценарий кароого алынган:

1-сценарий: кредиттердин 50 пайызынын бир категориядан экинчисине өтүшү;

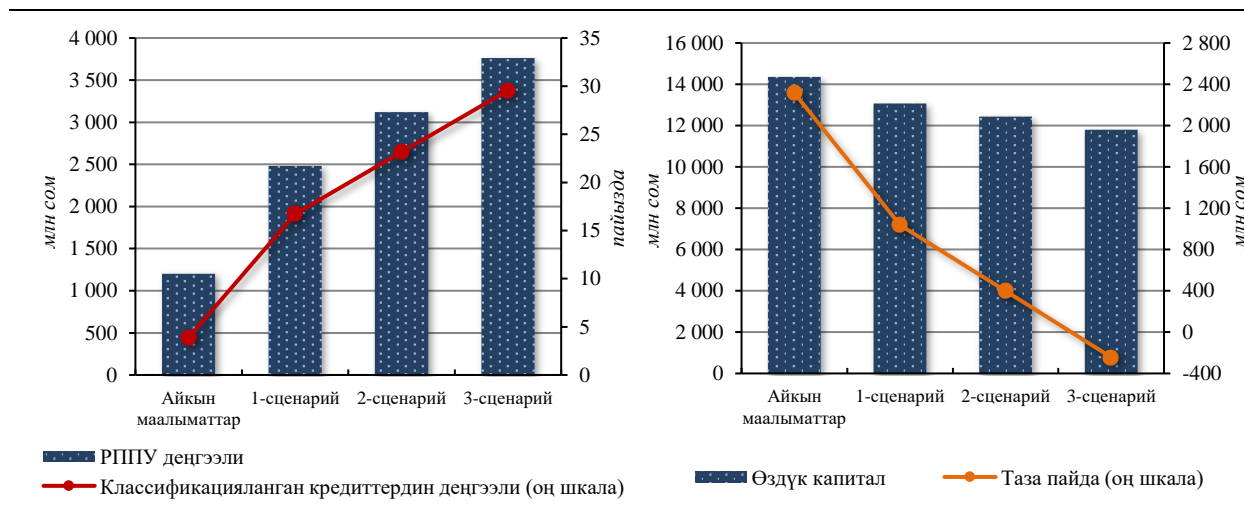
2-сценарий: кредиттердин 75 пайызынын бир категориядан экинчисине өтүшү;

3-сценарий: кредиттердин 100 пайызынын бир категориядан экинчисине өтүшү.

Мында, кредиттердин бир категориядан экинчисине өтүшү төмөнкүдөй категориялар боюнча бирдей калыпта жүргүзүлөт: “стандарттык”, “байкоо алдындагы”, “субстандарттык”, “шектүү” жана “жоготуулар”.

Стресс-тестирлөөдөн өткөрүүдө БФКУнун кредит портфелиндеги РППУнун³⁵ үлүшү тандалып алынган сценарийге жараша 106,3 пайыздан 212,6 пайызга чейин жогорулап турган (3.3.1-график).

3.3.1-график. 2019-жылдын 31-декабрына карата абал боюнча кредиттик тобокелдикти стресс-тестирлөөнүн жыйынтыктары

Булагы: Улуттук банк

Мында белгилей кетүүчү нерсе, кредит портфелинин сапатынын начарлоосу БФКУнун өздүк капиталынын жана таза пайдасынын бара-бара төмөндөшүнө алып келет. Биринчи жана экинчи сценарийлер ишке ашырылган учурда, БФКУ сектору рентабелдүү бойдон калат, бирок пайданын деңгээли тиешелүүлүгүнө жараша 1 036,2 жана 396,8 млн сомго чейин төмөндөйт. Үчүнчү сценарийди ишке ашыруунун натыйжасында БФКУ секторунда чыгым 242,7 млн сом өлчөмүндө болушу мүмкүн (3.3.1-график).

³⁵ Микрофинансылык уюмдар актив суммасынын пайыздык катышында көрсөтүлгөн чегерүүлөрдүн төмөнкү өлчөмдөрүн жүргүзүү менен тиешелүү классификациялоо категориялары үчүн жалпы жана атайы РППУну түзүшөт:

- стандарттык - 0% – 5% чейин
- байкоого алынган активдер – 10%
- субстандарттык – 25%
- шектүү – 50%
- жоготуулар – 100%.

3.3.1-таблица. Кредиттик тобокелдикти стресс-тестирлөөнүн жыйынтыктары, пайыздар

	БФКУнун кредит портфелинде классификацияланган кредиттердин үлүшү
1-сценарий: кредиттердин 50% бир категориядан экинчи категорияга өтүшү	16,7
2-сценарий: кредиттердин 75% бир категориядан экинчи категорияга өтүшү	23,1
3-сценарий: кредиттердин 100% бир категориядан экинчи категорияга өтүшү	29,6

Булагы: Улуттук банк

Биринчи сценарийди ишке ашыруунун натыйжасында, БФКУнун кредит портфелинде проблемалуу кредиттер үлүшүнүн 12,8 пайыздык пунктка, 16,7 пайыз деңгээлине чейин көбөйүшү мүмкүн. Экинчи сценарийди жүзөгө ашырууда проблемалуу кредиттер 19,2 пайыздык пунктка, 23,1 пайыз деңгээлине чейин, ал эми үчүнчү сценарийди жүзөгө ашырууда – 25,7 пайыздык пунктка жогорулап, 29,6 пайыз деңгээлине чейин жетиши ыктымал.

IV. ТӨЛӨМ СИСТЕМАЛАРЫ

2019-жылдын январь айынын акырынан март айынын биринчи жарымына чейинки мезгил Кыргыз Республикасынын төлөм системасында тобокелдиктин жогору деңгээлде орун алышы менен мүнөздөлгөн, ал үчүнчү жактардын пайдасына төлөмдөрдү кабыл алуу боюнча эки системанын операторунун эсептерин жана активдерин арестке коюуга жана операциялык тобокелдиктерге байланыштуу болгон. Түптөлгөн жагдайлар аталган системалардын катышуучулары жана агенттери менен төлөмдөрдү жана акыркы эсептешүүлөрдү жүргүзүүнүн кечиктирилишине алып келген. Аныкталган тобокелдиктер финансы системасы үчүн система тобокелдигинин келип чыгышын шарттаган эмес.

Аныкталган тобокелдиктерге байланыштуу Улуттук банк тарабынан 2019-жылы системалуу мааниге ээ төлөм системаларын модернизациялоого, төлөм инфраструктурасында жана чекене төлөм системаларында операциялык жана финансылык тобокелдиктерди чекене төлөм системаларынын операторлоруна жана төлөм уюмдарына карата талаптарды кайра карап чыгуу аркылуу төмөндөтүүгө багытталган чаралар көрүлгөн.

Жалпысынан, 2019-жыл ичинде системалуу мааниге ээ жана маанилүү төлөм системаларында тобокелдиктердин деңгээли минималдуу болгон жана системаларда тобокелдиктерди тескөө боюнча инструменттерде каралган сакталып жаткан жетиштүү деңгээлдеги ликвиддүүлүк менен шартталган.

Өлкөнүн финансы секторунун иш туруктуулугун аныктаган негизги факторлордун бири катары натыйжалуу жана үзгүлтүксүз төлөм системасы саналат.

Кыргыз Республикасында 2019-жылдын 31-декабрына карата абал боюнча төлөм системасынын төмөнкү компоненттери иш алып барган:

1. Улуттук банктын ири төлөмдөр системасы – Айкын убакыт ыргагында эсептешүүлөрдүн grosстук системасы (ГСРРВ).

2. Чекене төлөмдөр системасы: Майда чекене жана утурумдук төлөмдөрдүн пакеттик клиринг системасы (СПК), төлөм карттары менен эсептешүү системасы, акча которуулар системасы, электрондук акча менен эсептешүү системасы.

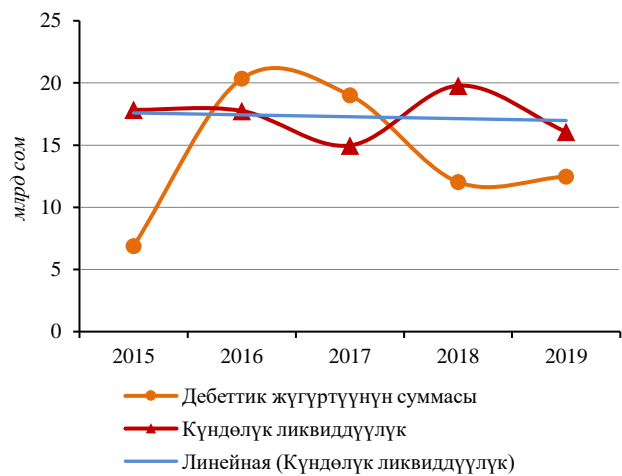
3. Финансылык билдирүүлөр менен алмашуу үчүн инфраструктура (SWIFT сервис-бюросу, Банктар аралык коммуникациялык түйүн).

2019-жыл ичинде ГСРРВ штаттык режимде иштеген.

Эсептешүүлөрдүн grosстук системасындагы финансылык тобокелдиктер деңгээли системадагы жүгүртүүгө карата катышуучулардын эсептериндеги ликвиддүү каражаттардын жогору деңгээлинин эсебинен төмөн деңгээлде катталган (ликвиддүүлүк коэффициенти – 1,3, ал эми жүгүртүү коэффициенти – 0,8 түзгөн). Катышуучулардын орточо күндүк ликвиддүү каражаттарынын көлөмү (2018-жылга салыштырганда) 18,78 пайызга төмөндөп, 16,1 млрд сом чегинде калыптанган (4.1-график).

ГСРРВнын жеткиликтүүлүк деңгээли 2019-жыл ичинде жогору бойдон калып, 100,0 пайызды түзгөн, ошол эле учурда операциялык тобокелдиктин деңгээли (операциялык күндүн

4.1-график. ГСРРВда төлөмдөрдүн жана ликвиддүүлүк көлөмүнүн орточо күндүк көрсөткүчүнүн өзгөрүү динамикасы

Булагы: Улуттук банк

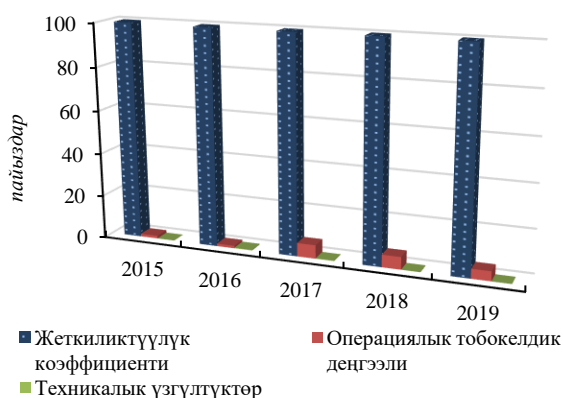
узартылышын эске алганда) 3,9 пайызды түзгөн.

ГСРРВ системалуу мааниге ээ төлөм системасы болуп саналат, анын ишинде үзгүлтүктөрдүн келип чыгышы банк системасына сыяктуу эле, бүтүндөй өлкөнүн финансы системасына олуттуу таасирлерди жаратышы мүмкүн.

2019-жылы **Пакеттик клиринг системасынын** ишинде финансылык тобокелдик деңгээли да минималдуу деңгээлде катталган. Катышуучулардын дебеттик таза позициянын ордун жабуу үчүн резервге койгон каражаттары зарыл деңгээлден дээрлик 5 эсеге арткан. Пакеттик клиринг системасынын ишине мониторингдин жыйынтыгы боюнча 2019-жылдын ичинде системадан пайдалануу көрсөткүчү 2018-жылдагыдай эле жогору деңгээлде катталып, ал 100,0 пайызды түзгөн, мында система катышуучуларынын талаптары боюнча иш регламентин узартуунун эсебинен жана төмөндө көрсөтүлгөн иш үзгүлтүктөрдүн келип чыгышынан улам, операциялык тобокелдик деңгээли 4,5 пайыз чегинде калыптанган (4.3-график).

Банктык төлөм карттары менен эсептешүү системалары. Кыргыз Республикасында 2020-жылдын 1-январына карата абал боюнча беш эл аралык төлөм карттары менен эсептешүү

4.3-график. ПКСте кирешелүүлүк көрсөткүчүнүн жана операциялык тобокелдиктин катышы

	2015	2016	2017	2018	2019
Техникалык үзгүлтүктөр, %	0,0	0,3	0,2	0,0	0,0
Жеткиликтүүлүк коэффициенти, %	100,00	99,7	99,8	100,0	100,0
Операциялык тобокелдик деңгээли, %	1,2	1,2	6,2	5,8	4,5

Булагы: Улуттук банк

4.2-график. ГСРРВда жеткиликтүүлүк көрсөткүчүнүн жана операциялык тобокелдиктин катышы

	2015	2016	2017	2018	2019
Техникалык үзгүлтүктөр, %	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Жеткиликтүүлүк коэффициенти, %	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Операциялык тобокелдик деңгээли, %	4,1	5,2	2,9	4,1	3,9

Булагы: Улуттук банк

4.4-график. Бирдиктүү банктар аралык процессинг борборунда кирешелүүлүк көрсөткүчүнүн жана операциялык тобокелдиктин катышы

	2015	2016	2017	2018	2019
Жеткиликтүүлүк коэффициенти, %	99,3	99,2	99,1	99,2	99,8
Операциялык тобокелдик, %	0,7	0,8	0,9	0,8	0,2

Булагы: Улуттук банк

системалары, “Элкарт” улуттук системасы жана “Элкарт-UPI”³⁶ ко-бейджингдик карттары иш алып барган.

2019-жылы “Элкарт” улуттук системасы менен 23 коммерциялык банк иш алып барган жана ишине жүргүзүлгөн мониторингдин жана талдап-иликтөөнүн жыйынтыгы боюнча системанын жеткиликтүүлүк көрсөткүчү 99,8 пайызды, ал эми системада орун алган операциялык тобокелдиктердин деңгээли техникалык үзгүлтүктөрдү эске алуу менен 0,2 пайызды түзгөн (4.4-график).

Акча которуулар системасы. 2019-жыл ичинде коммерциялык банктарда эсеп ачуусуз эл аралык акча которууларды алуу жана жөнөтүү тогуз эл аралык акча которуу системалары аркылуу ишке ашырылган (4.1-таблица).

4.1-таблица. Эл аралык акча которуулар системалары ортосунда агымдарды бөлүштүрүү

Акча которуу системанын аталышы	Кириш		Чыгыш	
	Жалпы сандан үлүшү, %	Жалпы көлөмдөн үлүшү, %	Жалпы сандан үлүшү, %	Жалпы көлөмдөн үлүшү, %
Золотая Корона	83,4	74,4	82,8	81,8
Юнистрим	6,3	9,2	2,3	6,1
Вестерн Юнион	6,6	7,6	4,9	4,6
CONTACT	2,4	4,6	9,1	6,3
Money Gram	0,8	1,9	0,8	1,1
Жана башкалар	0,6	2,2	0,1	0,1
Бардыгы болуп	100,0	100,0	100,0	100,0

Булагы: Улуттук банк

Азыркы учурда **локалдык акча которуулар** жагында алардын операторлору катары Кыргыз Республикасынын банктары саналган беш локалдык акча которуу системалары ортосунда бирдей бөлүштүрүү сакталган.

2019-жыл жыйынтыгы боюнча **чек ара аркылуу финансылык маалымат алмашуу** SWIFT тармагы, “банк-кардар” сервистери аркылуу жүзөгө ашырылган, мында негизги агым телекоммуникациялык тармакка туура келген.

Банк тутумунда өз банк-корреспонденттери менен чек ара аркылуу финансылык маалымат менен коопсуз алмашуу үчүн негизги канал катары SWIFT саналат. Банктардын чет өлкө сервис-бюролордон көз карандылыгын азайтуу жана финансылык оорчулукту төмөндөтүү үчүн Улуттук банкта 2019-жылдын 1-январынан тартып SWIFT талаптарына ылайык келген SWIFT сервис-бюросу түзүлгөн.

Учурда СВИФТ сервис-бюросу аркылуу Улуттук банк жана республиканын 15 коммерциялык банкы иш алып барат.

Кыргыз Республикасынын төлөм системасынын ишине 2019-жылдын ичинде жүргүзүлгөн мониторингдин жыйынтыгы боюнча бардык маанилүү төлөм системалары штаттык режимде иштеп, өлкөнүн финансы системасы үчүн системалуу тобокелдиктин келип чыгуусун шарттаган эмес.

³⁶ “Кыргыз Республикасында банктык төлөм карттары жөнүндө” жобого ылайык, ко-бейджингдик карта – бул эки төлөм системасынын алкагында чыгарылган карта. Алсак, Кыргыз Республикасынын аймагында Элкарт-UPI Элкарт системасынын эрежелери, ал эми өлкөнүн чегинен тышкары Union Pay аркылуу тейленет.

V. ФИНАНСЫ СЕКТОРУНУН ИШИН ЖӨНГӨ САЛУУНУ ӨРКҮНДӨТҮҮ

2019-жыл ичинде банктардын, анын ичинде ислам банк иши жана каржылоо принциптерине ылайык операцияларды жүзөгө ашырган банктардын ишин жөнгө салган ченемдик укуктук базаны өркүндөтүү банктык тобокелдиктерди төмөндөтүүгө, банктык кызмат көрсөтүүлөрдөн пайдалануу мүмкүнчүлүгүн кеңейтүүгө, ошондой эле финансы-кредит уюмдары тарабынан калкты аралыктан тейлөө үчүн мүмкүнчүлүктөрдү түзүүгө багытталган.

ЕАЭБ жалпы финансы рыногун түзүүнүн алкагында банк тутумунун коопсуздугун жана ишенимдүүлүгүн камсыз кылуу, банктардын капиталдык базасын колдоо жана банк секторунун атаандашууга жөндөмдүүлүгүн жогорулатуу максатында, Улуттук банк тарабынан ченемдик укуктук актыларды республиканын мыйзамдарына жана эл аралык стандарттарга шайкеш келтирүү боюнча иш өткөрүлгөн.

1) Банк тутумунун коопсуздугун жана ишенимдүүлүгүн камсыз кылуу, ошондой эле банктык тобокелдиктердин ордун толтуруу үчүн зарыл болгон капиталдык базаны колдоо үчүн Улуттук банк Башкармасы тарабынан 2019-жылдын 14-мартында №2019-П-12/11-1-(НПА) “Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынын айрым ченемдик укуктук актыларына өзгөртүүлөрдү киргизүү жөнүндө” токтому кабыл алынган.

Токтомдо Улуттук банктын Көзөмөл боюнча комитетинин бардык коммерциялык банктар үчүн “капитал буфери” индексинин маанисин белгилөөгө тиешелүү ыйгарым укугу аныкталган.

2) Банктык көзөмөл боюнча Базель комитетинин стандарттарына ылайык ликвиддүүлүк тобокелдигин талаптагыдай тескөө максатында, Улуттук банк Башкармасынын 2019-жылдын 29-мартындагы №2019-П-12/17-3-(НПА) токтому менен “Кыргыз Республикасынын коммерциялык банктарынын ликвиддүүлүк тобокелдигин тескөө боюнча минималдуу талаптар жөнүндө” жобо бекитилген.

Бул ченемдик укуктук актыда коммерциялык банктарды контролдоонун шайкеш системасын камсыз кылуу үчүн ликвиддүүлүк тобокелдигин тескөө боюнча системага, түзүмгө жана процесске карата талаптар каралган.

3) Улуттук банк тарабынан 2019-жылдын 10-апрелинде Улуттук банк Башкармасынын “Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынын айрым ченемдик укуктук актыларына (“Убактылуу администрация жөнүндө” жана “Банктарды жоюу жөнүндө” жоболорго) өзгөртүүлөрдү киргизүү жөнүндө” токтому кабыл алынган.

Бул өзгөртүүлөр аларды мыйзамдарга (Кыргыз Республикасынын “Кыргыз Республикасынын Улуттук банкы, банктар жана банк иштери жөнүндө”, Кыргыз Республикасынын “Кыргыз Республикасынын Улуттук банкы, банктар жана банк иштери жөнүндө” мыйзамын колдонууга киргизүү жөнүндө” мыйзамдарына жана Кыргыз Республикасынын Жарандык кодексине) шайкеш келтирүү максатында киргизилген.

Аталган токтом менен:

- Убактылуу администратор дайындалган банкта алардын эсебинен сый акы төлөнүп берилген ликвиддүү каражаттар жок болгон учурларда банкта дайындалган Убактылуу администратордун эмгегине төлөөлөргө (сый акыга) тиешелүү тактоолор киргизилген;

- Убактылуу администратор тарабынан маалыматтарды кароого алуу жана сунуштоо мөөнөттөрү кайра каралган;

- Улуттук банк менен макулдашуунун негизинде сот тарабынан белгиленген жоюучуга сый акы аныктоо тартиби өзгөртүлгөн;

- банктарды жоюу жол-жоболорунда Улуттук банктын өздүк каражаттарынын эсебинен жүзөгө ашырыла турган каражаттарды жана административдик чыгашалардын түрлөрүн сунуштоо тартиби каралган.

4) Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн “Жеткиликтүү турак жай 2015-2020” программасын жүзөгө ашырууга жана ипотекалык баалуу кагаздар рыногун өнүктүрүүгө көмөк көрсөтүүнүн алкагында, Улуттук банк Башкармасынын 2019-жылдын 15-апрелинде №2019-П-12/20-2-(НПА) “Улуттук банктын төмөнкү ченемдик укуктук актыларына өзгөртүүлөрдү киргизүү жөнүндө” токтому кабыл алынган:

- “Кыргыз Республикасынын коммерциялык банктары тарабынан милдеттүү түрдө аткарылууга тийиш болгон экономикалык ченемдер жана талаптар жөнүндө” жобого;

- Кыргыз Республикасынын коммерциялык банктарынын капиталынын жетиштүүлүк (шайкештик) стандарттарын аныктоо боюнча нускоого;

- “Активдерди классификациялоо жана потенциалдуу жоготууларды жана чыгымдардын ордун толтурууга каралган камга тиешелүү чегерүүлөр жөнүндө” жобого.

5) Улуттук банк Башкармасынын 2019-жылдын 24-апрелиндеги №2019-П-12/22-4-(НПА) токтому менен Улуттук банктын айрым ченемдик укуктук актыларына өзгөртүүлөр жана толуктоолор бекитилген, аларга ылайык:

- банктардын кредиттерди берүү боюнча ишин оптималдаштырууга өбөлгө түзгөн кредиттик рейтинг системасын кредиттөө боюнча ишинде банктар тарабынан пайдалануу мүмкүнчүлүгү белгиленген;

- кредиттер боюнча камсыздоо түрлөрүн классификациялоо ишке киргизилген;

- банктар тарабынан кредит боюнча талаптагыдай камсыздоо катары гарантияларды/кепилдиктерди алуу мүмкүнчүлүгү каралган.

Кабыл алынган өзгөртүүлөр жана толуктоолор республикада каржылоонун жеткиликтүүлүгүн кеңейтүүгө багытталган.

б) Айрым операциялар боюнча тобокелдиктерди чектөө, ошондой эле банктардын жана аралыктан тейлөө кызмат көрсөтүүлөрүн сунуштаган башка көзөмөл алдындагы уюмдардын өз ара мамилелер процессин тактоо максатында, Улуттук банк Башкармасы тарабынан 2019-жылдын 19-июнунда №2019-П-12/32-3-(НПА) “Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынын айрым ченемдик укуктук актыларына (электрондук кол тамганы колдонуу жагында) өзгөртүүлөрдү киргизүү жөнүндө” токтом кабыл алынган.

Кабыл алынган өзгөртүүлөр финансы-кредит уюмдары тарабынан калкты аралыктан тейлөө мүмкүнчүлүктөрүн кеңейтүүгө багытталган.

Мындан тышкары, коммерциялык банктар тарабынан учурда колдонулуп жаткан интернет-банкинг, мобилдик-банкинг, электрондук капчык жана айрым операциялар боюнча тобокелдиктерди чектөө менен юридикалык жактан маанилүү иш-аракеттерди жүргүзүү үчүн коддору, паролдору жана башка идентификатору бар электрондук өз ара аракеттенүү сыяктуу технологиялардын тартиби аныкталган. Мында, аралыктан тейлөө системаларынын колдонуучуларына идентификаторлорду электрондук кол тамга катары таануу жөнүндө макулдашуу болгон шартта кошумча эсептерди/аманаттарды ачуу, белгилүү бир суммада кредит алуу, ошондой эле кагаз жүзүндө келишимдин же кол тамганын милдеттүү түрдө болушун талап кылган башка операцияларды ишке ашыруу мүмкүнчүлүгү жеткиликтүү болот. Мындан улам идентификацияланган колдонуучулар үчүн банктык жана төлөм кызмат көрсөтүүлөрүн алар тейленип жаткан финансы уюмуна кошумча баруусуз алуу үчүн шарттар түзүлөт.

7) Улуттук банктын ченемдик укуктук актыларын Банктык көзөмөл боюнча Базель комитетинин “Базель III: Банктардын жана банк тутумдарынын туруктуулугун жогорулатуу үчүн глобалдык ченемдик негиз” эл аралык стандарттарына шайкеш келтирүүнүн алкагында, Улуттук банк Башкармасынын 2019-жылдын 28-июнундагы №2019-П-12/34-3-(НПА) токтому менен айрым ченемдик укуктук актыларга өзгөртүүлөр жана толуктоолор кабыл алынган.

Өзгөртүүлөр жана толуктоолор менен банктардын капитал түзүмү жана капиталдын жетиштүүлүк (шайкештик) коэффициенттерин эсептөө кайра каралган, ошондой эле Базель III эл аралык стандарттарына ылайык жаңы экономикалык ченем киргизилген. Мындан тышкары, капиталдын айрым элементтери шайкеш келүүгө тийиш болгон критерийлер белгиленген.

Токтомдо ошондой эле мезгил-мезгили менен берилүүчү регулятивдик бантык отчеттун формаларын жана банктарда корпоративдик башкаруу системасын өркүндөтүүгө багытталган өзгөртүүлөр жана толуктоолор камтылган.

8) Улуттук бантык ченемдик укуктук актыларын көзөмөлдөө тобокелдикти аныктоого багытталган мамилени, ошондой эле бантык топтордун ишин жөнгө салуунун жана көзөлдөөнүн эл аралык тажрыйбасын эске алуу менен өркүндөтүү максатында, Улуттук банк Башкармасынын 2019-жылдын 28-июнундагы

№2019-П-12/34-4-(НПА) токтому менен “Консолидацияланган көзөмөл жөнүндө” жана “Мезгил-мезгили менен берилүүчү регулятивдик консолидацияланган отчет жөнүндө” жоболорунун жаңы редакциялары кабыл алынган. Көрсөтүлгөн ченемдик укуктук актылар бантык топторго көзөмөлдүү өркүндөтүүгө, тобокелдиктерди жана банк тобу өз катышуучуларына тийгизген таасирлерди, ошондой эле банктар тарабынан жөнгө салуучуга сунушталган отчеттун курамын аныктоого багытталган.

9) Террористтик ишти каржылоого жана кылмыштуу кирешелерди легалдаштырууга (адалдоого) каршы аракеттенүү боюнча жаңы мыйзамды кабыл алууга байланыштуу, Улуттук банк Башкармасынын 2019-жылдын 14-августундагы №2019-П-12/42-1-(НПА) токтому менен төмөнкү ченемдик укуктук актыларынын жаңы редакциялары бекитилген:

1. “Террористтик ишти каржылоого жана кылмыштуу кирешелерди легалдаштырууга (адалдоого) каршы аракеттенүү максатында коммерциялык банктарда ички контролдоону уюштурууга карата минималдуу талаптар жөнүндө” жобонун;

2. “Кыргыз Республикасында нак чет өлкө валютасы менен алмашуу операцияларын жүргүзүү тартиби жөнүндө” жобонун.

Токтомго ылайык, ошондой эле Улуттук бантык 16 ченемдик укуктук актыларына тиешелүү өзгөртүүлөр жана толуктоолор киргизилген. Токтом 2019-жылдын 1-ноябрында күчүнө кирген.

Аталган ченемдик укуктук актыларда террористтик ишти каржылоого/кылмыштуу кирешелерди легалдаштырууга каршы аракеттенүү максатында банктарда ички контролдоо программасын жүзөгө ашыруу, банктар тарабынан кардарды талаптагыдай текшерүүдө тобокелдикти аныктоого багытталган мамилени колдонуу, контролдоо жана финансылык чалгындоо органына билдирилүүгө тийиш болгон операциялар менен иш алып баруу жана башка маселелер боюнча талаптар белгиленген.

10) өлкөнүн алыскы региондорунун тургундарын бантык кызмат көрсөтүүлөрдү пайдалануу мүмкүнчүлүгү жагында камсыз кылуу, ошондой эле лицензиялоо жол-жоболорун жүзөгө ашыруунун алкагында, Улуттук банкка сунушталуучу персоналдык маалыматтарды иштеп чыгууга байланыштуу маселелерди жөнгө салуу максатында, Улуттук банк Башкармасы тарабынан 2019-жылдын 21-августунда “Кыргыз Республикасынын Улуттук банк Башкармасынын 2017-жылдын 8-июнундагы №2017-П-12/23-1-(НПА) “Банктардын ишин лицензиялоо жөнүндө” жобону бекитүү тууралуу” токтомуна өзгөртүүлөрдү киргизүү жөнүндө” токтому кабыл алынган.

Токтомдо коммерциялык банктардын мобилдик офистеринин ишин жүзөгө ашыруу жана жеке маалыматтарды сунуштаган жактардан аларды иштеп чыгууга жана үчүнчү жактарга өткөрүп берүүгө макулдугун алуу тартиби, ошондой эле компаниялардын байланыштуулугу жана аффилирленгендиги боюнча ченемдерди жөнгө салуу маселелери камтылат.

11) Улуттук бантык ченемдик укуктук актыларын рыноктук тобокелдикти (пайыздык чен тобокелдигин) тескөө жана аларды Бантык көзөмөл боюнча Базель комитетинин эл аралык стандарттарга шайкеш келтирүү бөлүгүн өркүндөтүү максатында, Улуттук банк Башкармасынын 2019-жылдын 30-октябрындагы токтомдору менен төмөнкүлөр бекитилген:

- “Коммерциялык банктын иши жөнүндө маалыматты ачып көрсөтүүгө карата талаптар тууралуу” жобо, ага ылайык Улуттук банк Башкармасы тарабынан аныкталган банктар өзүнүн расмий сайтында банктын капиталынын жетиштүүлүгүнө, корпоративдик башкаруу жана тобокелдиктерди тескөөгө тиешелүү сапаттуу жана сандык маалыматты камтыган чейректтик жана жылдык отчетторду жарыялоого тийиш;

- Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынын айрым ченемдик укуктук актыларына өзгөртүүлөр жана толуктоолор. Бул өзгөртүүлөр жана толуктоолор Кыргыз Республикасынын коммерциялык банктары тарабынан банктык портфелдин пайыздык чен тобокелдигине дуушарлануу деңгээлин аныктоо тартибин ачып көрсөтөт жана алар пайыздык чен тобокелдигине баа берүүнүн алкагында гээп-талдоо методикасын кайра карап чыгуу, ошондой эле маалыматты ачып көрсөтүүнүн кайталанылышына жол бербөөгө багытталган.

12) Улуттук банк Башкармасы тарабынан 2019-жылдын 15-ноябрында № 2019-П-12/56-2-(БС) “2020-2021-жылдарга Кыргыз Республикасынын банктык кызмат көрсөтүүлөрүн санариптик трансформациялоонун негизги багыттары жөнүндө” токтому кабыл алынган.

Аталган документ банк секторунда санариптик технологияларды өнүктүрүү үчүн шарттарды түзүү жана кеңейтүү максатында иштелип чыккан, бул керектөөчүлөрдүн кыйла кеңири чөйрөсүнө сапаттуу жана жеткиликтүү банктык кызмат көрсөтүүлөрдү сунуштоого өбөлгө түзөт.

Улуттук банк банк тутумун өнүктүрүү саясатын аныктаган орган катары санариптик банктык технологияларды өнүктүрүүнүн негизги багыттарын белгилеген, алар рыноктун катышуучулары тарабынан өздүк ишти уюштурууда жана бизнес-процесстерин андан ары өнүктүрүүдө эске алынышы мүмкүн.

13) Улуттук банктын ченемдик укуктук актыларын Банктык көзөмөл боюнча Базель комитетинин эл аралык стандарттарына, атап айтканда Базель II жана III стандарттарына шайкеш келтирүүнүн, банктык тобокелдиктерди төмөндөтүүнүн жана ЕАЭБге мүчө-мамлекеттердин мыйзамдарына шайкеш келтирүүнүн алкагында, Улуттук банк Башкармасынын 2019-жылдын 27-декабрындагы токтомдору менен төмөнкүлөр бекитилген:

- Банктардын операциялык тобокелдиктеринин ордун жабуу үчүн зарыл болгон капиталдын деңгээлин аныктоо тартиби;

- операциялык тобокелдиктерди левераж коэффициентин, ошондой эле чет өлкө валютасындагы ликвиддүүлүк көрсөткүчтөрүн эске алуу менен суммардык капиталдын шайкештик коэффициентин эсептөө маселеси боюнча Улуттук банктын бир катар ченемдик укуктук актыларына өзгөртүүлөр;

- “Кыргыз Республикасынын коммерциялык банктары тарабынан аткаруу үчүн милдеттүү болгон экономикалык ченемдер жана талаптар жөнүндө” жобо;

- “Коммерциялык банктардын ликвиддүүлүгүнүн ордун жабуу коэффициентин эсептөө жөнүндө” жобо.

Ислам каржылоо принциптери

1. Ислам банк иши жана каржылоо принциптерине ылайык операцияларды ишке ашырган банктардын ишинде тобокелдиктерди төмөндөтүү жана айыл чарбаны жана экспортко багытталган жана импортту алмаштыруучу ишканаларды каржылоого байланыштуу мамлекеттик программаларга катышуу үчүн банктарды демилгелөө максатында, Улуттук банк Башкармасынын 2019-жылдын 10-апрелиндеги № 2019-П-12/19-3-(НПА) токтому кабыл алынган.

2019-жылдын 8-майында Улуттук банктын Көзөмөл боюнча комитетинин №16/6 токтому менен ислам банк иши жана каржылоо принциптерине ылайык каржылоону айыл чарбаны өнүктүрүүгө багыттоо боюнча сунуш-көрсөтмөлөр бекитилген. Сунуш-көрсөтмөлөр Кыргыз Республикасынын финансы-кредит уюмдары үчүн өлкөнүн айыл чарбасынын ар кандай багыттарын

каржылоо үчүн ислам финансы продукттарын колдонуу боюнча кыскача колдонмо түрүндө иштелип чыккан.

2. Ислам банк иши жана каржылоо принциптерине ылайык ачылган банктык эсептер, банктык аманат (депозит) боюнча эсептер менен иштөө режимине карата минималдуу талаптарды жана алар боюнча операцияларды жүргүзүү тартибин белгилөө максатында, Улуттук банк Башкармасынын 2019-жылдын 13-июнундагы №2019-П-12/31-2-(НПА) токтому менен Ислам банк иши жана каржылоо принциптерине ылайык ачылган банктык эсептер, банктык аманаттар (депозиттер) боюнча эсептер менен иш алып баруу боюнча нускоо бекитилген.

ГЛОССАРИЙ

Банктык аманат (депозит) – бул, финансы-кредит мекемеси тарабынан башка жак менен түзүлгөн келишим боюнча кайтарымдуулук, төлөөгө жөндөмдүүлүк, мөөнөттүүлүк шарттарында кабыл алынган акча каражаттардын суммасы. Аманаттар мөөнөттүү жана талап боюнча төлөнүүчү болуп бөлүнөт. Талап боюнча төлөнүүчү аманаттар сактоо мөөнөтүн көрсөтүүсүз, ал эми мөөнөттүү аманаттар – белгилүү бир мөөнөткө салынат.

Банктык кредиттер – бул, банк тарабынан белгилүү бир мөөнөткө кайтарымдуулук жана кредиттик пайызды төлөөгө жөндөмдүүлүк шарттарында берилген акча каражаттар.

Валюта рыногу – чет өлкө валютасын сатып алуу-сатуу боюнча операциялар ишке ашырылган рынок. Экономикалык мазмуну боюнча – бул акча рыногунун сектору, анда валюта сыяктуу өзгөчө товарга суроо-талап менен сунуш тең салмактанып турат. Өз багыты жана уюштуруу түзүмү боюнча – бул, адистештирилген институттар жана механизмдердин топтому, алар биргелешип суроо-талап менен сунуштун негизинде улуттук жана чет өлкө валютасын эркин сатуу-сатып алуу мүмкүнчүлүгүн камсыз кылат.

Акча рыногу – рынок, мында катышуучулардын белгилүү бир чөйрөсүнүн чегинде кредиттер жана баалуу кагаздар формасындагы каражаттар кыска мөөнөткө сунушталат жана алынат.

Баалуу кагаздардын кирешелүүлүгү – баалуу кагаздар боюнча жылдык кирешенин анын рыноктук баасына карата катышы; баалуу кагазга ээлик кылуучу тарабынан алынган пайданын ченеми (нормасы).

Турак жай сатып алуу мүмкүнчүлүгү индекси – жарандардын квартираларды сатып алуу мүмкүнчүлүгү көз карашынан, турак жай рыногунун абалынын көрсөткүчү. Стандарттык квартиранын (54 чарчы метр жалпы аянты менен) орточо рыноктук наркынын үч адамдан турган үй-бүлөнүн (эки чоң адам жана бир өспүрүм) орточо жылдык кирешесине карата катышы катары эсептелет

Төлөм системаларынан пайдалануу мүмкүнчүлүгү коэффициенти – системадан пайдалануучулар үчүн алардын талаптары боюнча кызматтардан жана маалыматтардан пайдалануу мүмкүнчүлүгү катары системанын жеткиликтүүлүгүн мүнөздөгөн көрсөткүч. Техникалык үзгүлтүктөрдөн улам иштебей токтоп калуулар, электрэнергиясын өчүрүүлөр, системанын операциялык күнүн кеч баштоо же эрте аяктоо, системадан пайдалануу убактысын кыскартат.

Төлөм системаларынын ликвиддүүлүк коэффициенти – системанын катышуучуларынын эсептеринде төлөмдөрдү жана эсептешүүлөрдү жүргүзүү үчүн ликвиддүү каражаттардын жетиштүүлүгүн мүнөздөйт.

Макропруденциалдык талдап-иликтөө – бул, бүтүндөй финансы системасынын таасирдүү жактарына жана чабал жерлерине баа берүү жана мониторинг жүргүзүү

Минималдуу керектөө бюджетти – бир адамга эсептелинген бир күндүк минимумга ылайык келген минималдуу ыңгайлуулуктар жана кызмат көрсөтүүлөр топтомунун наркы.

Баалуу кагаздар рыногу – уюштурулган биржалар жана түзүмдөр (баалуу кагаздардын компания-депозитарийлери, эсептик жана клирингдик палаталар), ошондой эле биржанын ишкердигине байланыштуу кызматтарды сунуштаган башка компаниялар. Бул категорияга иши финансылык корпорациялар тарабынан камсыздалган депозитарийлер жана клирингдин электрондук системасы, ошондой эле биржалардын жана алар менен байланыштуу институционалдык бирдиктердин ишкердигине көзөмөлдүктү жүзөгө ашырган же алардын ишин жөнгө салган улуттук өзүн-өзү жөнгө салуучу уюмдар кирет

Стресс-тесттер – бул, портфелдин макроэкономикалык жагдайда же өзгөчө, бирок чындыкка жакын жагдайларда олуттуу өзгөрүүлөргө карата кемчиликтерине баа берүү үчүн колдонуучу ыкмалар.

Жумушсуздук деңгээли – айкын жумушсуз жарандардын санынын экономикалык жигердүү калктын жалпы санынын пайыздык катышы.

Финансылык активдер өзүндө капиталда катышуу инструменттерин жана инвестициялык фондулардын пайларын/акцияларын, карыздык инструменттерди, туунду финансылык инструменттерди кызматкерлер үчүн акцияларга опциондорду жана монетардык алтынды камтыйт.

КЫСКАРТУУЛАРДЫН ТИЗМЕСИ

ААК – ачык акционердик коом
АКШ – Америка Кошмо Штаттары
БФКУ – банк эмес финансы-кредит уюмдары
ГСРРВ – айкын убакыт ыргагында эсептешүүлөрдүн grosстук системасы
ЕАЭБ – Евразия экономикалык бирлиги
ЖАК – жабык акционердик коом
ИДӨ – ички дүң өнүм
КБ – коммерциялык банк
КБИ – керектөө баа индекси
КЖК – капиталдын жетиштүүлүк коэффициенти
КММ – күйүүчү-майлоочу материалдар
КМШ – Көз карандысыз Мамлекеттердин Шериктештиги
КР – Кыргыз Республикасы
КР УСК – Кыргыз Республикасынын Улуттук статистика комитети
КР ФМ – Кыргыз Республикасынын Финансы министрлиги
КРӨ МКК – Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнө караштуу Мамлекеттик каттоо кызматы
КСКК – “Кредиттик союздардын каржы компаниясы” ААК
КФБ – Кыргыз фондулук биржасы
КЭР – Кытай Эл Республикасы
МБК – мамлекеттик баалуу кагаздар
МКВ – мамлекеттик казына векселдери
МКК – микрокредиттик компания
МКО – мамлекеттик казына облигациялары
МФК – микрофинансылык компания
МФУ – микрофинансылык уюм
ПКС – пакеттик клиринг системасы
п.п. – пайыздык пункттар
ПРБО – мезгил-мезгили менен берилүүчү регулятивдик банктык отчет
РППУ – потенциалдуу жоготуулардын жана чыгым тартуулардын ордун жабууга каралган кам
РФ – Россия Федерациясы
ТСК – таза суммардык капитал
Улуттук банк – Кыргыз Республикасынын Улуттук банкы
ФАО (FAO) – БУУнун Азык-түлүк айыл чарба уюму
ФКУ – финансы-кредит уюму
ФРС – Федералдык резерв системасы
ЧУА – ченемдик укуктук актылар
ЭВФ – Эл аралык валюта фонду
SWIFT – финансылык билдирүүлөр менен алмашуу үчүн инфраструктура
DTI (Debt-to-Income) – карыз алуучунун негизги жылдык кирешесине кредит берүү учурунда (негизги карыздын суммасын жана жарыяланган (билдирилген же декларацияланган) отчеттук мезгил ичиндеги төлөм пайыздарын кошо алганда) карыз алуучунун кредиттер боюнча төлөө суммасынын катышы
LTV (Loan-to-Value Ratio) – берилген кредиттердин көлөмүнүн күрөөлүк камсыздоонун наркына карата катышы
ROA (Return on assets) – активдердин кирешелүүлүк коэффициенти
ROE (Return on equity) – өздүк капиталдын кирешелүүлүк коэффициенти
VaR – пайыздык тобокелдик